

V Ljubljani, 1. vinotoka 1898.

Štev. 19.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:

dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomozi si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:

Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:

Katoliška Tiskarna.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrť leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.

Vsebina 19. zvezka.

	Stran
Kremser-Schmidt, slaven slikar. (Spisal <i>Viktor Steska</i> .) [Konec.] . . .	577
Trenutek vsak . . . (Zložil <i>M. Prelesnik</i> .)	580
Z doma. (Spisal <i>Ivo Trošt</i> .) [Dalje.]	581
Volja in nevolja. (Slika iz življenja v pismih. — Sp. <i>Velimir</i> .) [Dalje.]	588
Iz našega kota. (Povest. — Napisal <i>Podgoričan</i> .) [Dalje.]	594
Na tuji zêmlji. XIX. (Zložil <i>M. O.</i>)	598
Slovénska liturgija pri Južnih Slovénih. (Povestne črtice. — Poleg <i>M. Mesića, S. Ljubića</i> i. dr. sestavil <i>Andrej Fékonja</i> .) [Dalje.]	599
Književnost	606
<i>Slovenska književnost. Na razstanku.</i>	
Razne stvari	608
<i>Naše slike.</i>	

Na platnicah.

Pogovori.

Slike.

† Cesarica Elizabeta	577
Asuan v gorenjem Egiptu	585
Plešočni derviši v džamiji El-Akbar v Kajiri. (Risal <i>prof. Haebelin</i> .)	593
Sv. Jožef. (Slikal † <i>Ant. Cej</i> .)	600
Sv. Jošt. (Slikal † <i>Ant. Cej</i> .)	601

Listnica upravnštva. Dobi se pri nas nekaj izvodov: *Apologetični razgovori ali pot do resnice.* Spisal France Lampe. I. zvezek: O človeku. 8°. Str. 90. Cena 40 kr. II. zvezek: Ali je Bog? 8°. Str. 224. Cena 80 kr. Obe knjigi sta znameniti sedaj, ko se priporoča apologetika.

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16°, str. 263) se dobiva pri upravnštvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike „Dom in svet“-a.

Kremser-Schmidt,

slaven slikar.

(Spisal Viktor Steska.)

(Konec.)

III.

Kremser-Schmidtovih slik se nahaja več po Kranjskem. Najbolj znane so oltarne slike v Velesovem, katerih je sedem. Oglejmo si najprej te.¹⁾

Slika velikega oltarja predstavlja *Marijino osnanjenje*. Visoka je okoli 5 m in široka 2.40 m. Marija je vtopljena v molitev. Angel Gabrijel ji je naznanil, da bo mati Odrešenikova. Oblečena je v rumenkasto spodnje krilo, gornja obleka je bela, vrhnja halja pa modra. Poleg Marije leži kodélja, znamenje, da se je vrstilo v Marijinem življenju delo z molitvijo. Gabrijel ima krasen obraz. Vsa slika je milonežna, pretresljiva. Ni se torej čuditi, da jo je Pustavrh posnel v mnogih proizvodih. Lepo kopijo velesovske Marije hrani vitez Strahl v najlepši in najbogatejši kranjski zbirki v Stari Loki. Manjše kopije hranijo še druge osebe Pustavrhove.

¹⁾ Nekaj slik podamo čim najprej posnetih svojim čitateljem. Posneti jih fotografsko je pa silno težavno, bodisi, ker so slike že obledele in so tudi razpokane, deloma pa ker se ne dadó vzeti z oltarjev in jih je treba fotografovati s tal.

„Dom in svet“ 1898, št. 19.

Na listovi strani so tri slike, vsaka 3 m visoka in 1.60 m široka. Prva je: *Umirajoči Jožef*. Sredi slike leži umirajoči Jožef, ob nogah stoji Marija, in še bolj v ozadju druga ženska oseba, ki drži v levici luč, z desnico pa jo zakriva in varuje, da ne ugasne. Del

njenega obraza je razsvetljen, drugi je pa v poltemi. Tudi Marija je na jedni strani razsvetljena, na drugi v polmraku. Zgoraj je Jezus, spodaj dva angela, prvi sedeč, drugi stoječ. Slika je še precéj dobro ohranjena.

Sv. Vincencij v beli halji gleda proti nebu, na levici je mati s polmrtvim otrokom, na desnici možaki, katerih jeden poljublja rob Vincencijeve obleke. Ta slika je zanimiva, ker se vidi naslikana Schmidtova glava, ki gleda na prizorišče, dočim se drugo

telo ne vidi več. Pri Vincenciju sta dva mašna strežnika. V zgornjem delu je lep velik angel belkaste polti, pod njim majhen angel rudečkaste polti.

Sv. Štefan, prvi mučenec. Njegovo obličje izraža molitev in bol. Zgoraj je naslikana presv. Trojica, na desnici se nahaja sv. Pavel. Vonbank meni, da se od te slike

† Cesarica Elizabeta.

kar ločiti ne moreš. Meni se zdi Štefanov inkarnat prebled.

Tudi na evangeljski strani so tri slike iste velikosti.

Sv. Katarina je zelo čedna slika, ki je pa tekom časa precèj trpela. Pet oseb napravlja dve skupini. V sredi kleči sv. Katarina, spajajoč obe skupini. Dva starčka, katerih prvi z obupnim obrazom, žalosten in srdit z roko kaže na malika, z drugo roko pa drugega starčka odmika, ki mirno pa sočutno tolaži mučenico. Katarina kleči pričakujoč, da ji rabelj odseka glavo. Oči so zaprte. Sklenjene roke so se zgrudile proti tlom in izražajo smrtni strah, obličje pa kaže njeno odločno dušo. Ženska ob njenih nogah si zakriva solzno obličje z obema rokama. Na strani gleda radovedno in pomilujoče jo ljudstvo. V višavi plava nekaj angelcev.

Sv. Dominika čudeš. Dominikove knjige zažiga prvi, drugi jih iznova prinaša. Sv. Dominik mirno moli, na levici sta dva brata dominikanca, na desnici po jeden maver, jud in albigenec, ki se čudijo kupu knjig, da se ga ne poloti plamen. V višavi je velik angel s križem v roki in pod njim mal angel. Prav čedna slika!

Kristusov krst v Jordanu je naslikan v navadnih oblikah.

Na sliki sv. Katarine je zapisal slikar: Mart. Joh. Schmidt f. Ao 1771.

Razven velesovskih slik nahajamo na Kranjskem še druge istega mojstra.

V Kranju na „Pungrtu“ predočuje glavna slika *sv. papeša Fabijana* v sredi, *sv. Boštijana* v inkarnatu in s čelado na levici, *sv. Roka* s psom na desnici. Sv. Boštijan je v svetlobi, sv. Rok v mraku. Spodaj bolna mati oklepa sinčka, neki mož ji podaje zdravila z žlico. V ozadju so majhne podobe. Mnogim bolnikom deli duhovnik v rudečem talarju sv. popotnico. Najbrž je slikar mislil na kardinala sv. Karola Boromeja, ki se je toliko trudil ob milanski kugi.

Tudi Ljubljana ni brez Schmidta. V kapelici vojaške bolnice se nahaja lepa slika *Marijinega oznanjenja*. To sliko z oltarjem vred je preje hranil grad Rosenbüchl.

Zdravnik dr. Januarj Curter pl. Breinlstein jo je podaril imenovani kapelici.

Na levi strani slike kleči Marija in moli, desnico drži na prsih, levico proti tlom. Na desni se je prikazal angel Gabrijel, kažoč z desnico proti nebu, kjer se predočuje sv. Duh v golobji podobi, v višavi plavajo nežni angelci. Že preje smo mimogredé omenili, da je ta slika podobna velesovski istega imena.

Govorilo in pisalo se je tudi o drugih ljubljanskih slikah, ki so se pripisovale Schmidtu. De Luca (Das gelehrte Oesterreich 1778. I. p. 350) imenuje kot Schmidtovo delo sliko „Immaculata“ v stolnici. Popraševal sem in iskal to sliko, pa o njej ni bilo sluha. Pač pa sem zvedel, da so prodali v stolnici neko Immaculato pred leti trnovski cerkvi. In res hrani trnovska cerkev tako sliko; toda ta ni Schmidtova, ampak Mencingerjeva, kar spričuje podpis: Metzinger pinxit 1736. Jasno je torej, da se je De Luca zmotil.

Slikar Wolf je pravil svojim učencem, da spada Madonna v Gruberjevi kapelici znane Virantove hiše med najlepše slike na Kranjskem, in da je Schmidtovo delo. Ogledal sem si kapelico, pa o tej krasni sliki ni sledú. Ustno izročilo pa še živi in spričuje, da je Wolfovo poročilo resnično. Kam je torej izginila Madonna? Pripovedujejo, da je sliko vzel nekdanji lastnik hiše in jo prodal. Nahaja se baje še na Dunaju. Vsekako treba stvar natančneje preiskati.

Vonbank je teh mislij, da so tudi freske v tej Gruberjevi kapeli Schmidtove. Na obeh stranéh oltarja se nahaja namreč po dva metra visoka in meter široka freska. Na evangeljski strani predočuje Marijino oznanjenje. Angel se spušča z desne k Mariji, ki kleči in moli, spodaj je kodélja v torbici, zgoraj plava sv. Duh v golobji podobi. Marija ima belo obleko, rumeno vratno ruto in modro haljo. Angela odeva rudeča halja. Obraz mu je precèj nejasen.

Na nasprotni epistelski strani je naslikan beg v Egipt. Na stropu se nahaja Marijino ime, dva večja angela plavajoča v višavi in pod njima manjši, sipljoč cvetje. Ob oknu so trije medaljoni slikani s sepijo, namreč:

Marijino rojstvo, Marijino darovanje v templu in dva angela nad oknom; ob oltarju sta zopet dva medaljona: Marijina poroka in obiskovanje Marijino. Čegave so torej te freske? Nedvomno bi bilo rešeno vprašanje, ko bi se bil slikar podpisal. Podpisa pa meni ni bilo možno zaslediti. Našel sem pač s svinčnikom zapisano ime, ki je pa nejasno in se z gotovostjo bere le končnica: hofer. Schmidt je imel učenca Mitterhoferja, ki je tudi sicer slikal freske, morda je ta slikal tudi te Schmidtu prisojene freske. Vonbank zatrjuje, da je delo Schmidtovo, češ, tu vidiš njegove anjele, njegove barve, njegove poteze, njegovo spretnost. Ko bi bil torej res slikal te freske Mitterhofer, ne bila bi Vonbankova sodba tako napačna. Drugi pa menijo, da je to kapelico slikal na presno cesarski učitelj na ljubljanski normalki Andrej Herrlein. Kdor primerja njegovo fresko nad krasnim stopniščem iste hiše s temi freskami, zlasti s srednjim angelom, ne more skoro dvomiti, da so tudi te Herrlein-ove. K večjemu, ko bi srednjega angela ne bil slikal Herrlein sam, kar je pa težko verjeti. Schmidt je imel mnogo posnemalcev, zakaj bi ne bil tudi Herrlein med njimi? Slika nad stopniščem pa je izvestno Herrlein-ova, ker se je podpisal: Herrlein pinxit 1786.

Ali je bil Schmidt kdaj na Kranjskem? Nobeno poročilo nam ni ohranjeno o tem. Najbrže ga ni bilo. Druge slike so lahko naročali pri njem, in doma jih je dovršil. Za freske bi bil moral priti v Ljubljano, kar je zelo neverjetno, ker sicer ni sledú na Kranjskem, da bi bil kje slikal na presno.

Poleg teh nahajamo še nekaj slik na Kranjskem. V Bodežičah, podružnici grajski (Bled), visi v stranskem oltarju podoba *sv. Florijana*. Škoda, da so miši poškodovale to sliko.

Na Dolu je v glavnem oltarju podoba *sv. Marjete*. Svetnica drži v levici kelih, pod njo je pa zmaj, okrog nje letajo angelci. Oblečena je v belo krilo, in ogrnjena z rudečim plaščem. Slika se je ohranila še dosti dobro.

V Mekinah pri Kamniku, v nekdanji samostanski, sedaj župni cerkvi, se nahaja na

glavnem oltarju podoba *Vnebovzetja Marijinega*. Spodaj ob Marijinem grobu stoječi in klečeči apostoli strmé gledajo v prazni grob. Sv. Janez pa zre zamaknjen proti nebu, kjer plava Marija z razprostrtimi rokami na oblaku, med dvema vrstama angelov. Marija ima rudeče krilo in modro haljo, sv. Janez pa zeleno obleko in rudeč plašč. Krasni so obrazi šesterih Marijo obkoljujočih angelcev, katerih teme pokrivajo zlati lasci, in ki so odeti z raznobarnim oblačilom. Vsa slika kaže izurjenega slikarja; le prežive barve pričajo, da je pozneje sodelovala druga roka, ker lahkih Schmidtovih barv zastonj iščeš.

Štiri slike se nahajajo v Gornjem Gradu na Štajerskem. Sam jih nisem videl, zato se zanašam na Vonbanka. Prva slika je *Kristusovo vstajenje*. Veličasten je prvi angel, idealno lep je drugi, vzvišen je Kristus; vsa celota zanimiva, da se je ne moreš nagledati. Druga slika predočuje *Kristusovo rojstvo*. Lepše slike, uprizarjajoče Kristusovo rojstvo, se ne dobi več. Kako pobožno je vse, kako sveto in nebeško! Obe sliki nosita napis: Martin Joh. Schmidt anno 1773. Na drugi strani sta sliki: *Zadnja večerja* in *Kristusov vnebohod*, obe l. 1775. in močno poškodovani. Na prvi sliki gledamo prizor, kako obhaja Izveličar Judo Iškarijota. Lepe so glave, zlasti Izveličarjeva.

V znameniti zbirki viteza Strahla v staro-loški grajščini se nahaja več slik našega umetnika. *Rop Sabink* je precejšna slika, ki je prišla iz Gradca. Čuditi se je silni množici oseb, ki so tu nakopičene in se gnetejo, kakor se pomika veličastna reka.

Na bakru sta slikani dve podobi, posneti po grški mitologiji: *Danajide polnijo sodeve brez dna*, in *Aktájon se izpremeni v jelena*. (Sličici (76 × 55 cm) imata svojo zgodovino. Dogotovil ji je Martin J. Schmidt l. 1785. Lastnina sta bili nekega trgovca, katerega hišna je dala obé sliki radi nekaterih nuditet prevleči z beležem. Po trgovčevi smrti je ti „bakreni pločevini v zlatem okviru“ kupil nekdanj dobro znani starinar „Johan“. Ta ji proda gostilničarju za vrata pri peči. Nazadnje vendar nekdo zapazi to veliko zmoto,

in slikar Pavel Künl očisti plošči, da se zopet pokaže nepokvarjena slika.

Mala slika *sv. Katarine* je iz Gradca (32 × 20 cm). Jezus na Marijinem naročju podaje Katarini prstan. Na levici spodaj stoji angel z mečem.

Kranjski mecenat Edvard vitez Strahl imenuje v svoji knjižici: „Die Kunstzustände Krains 1884“, da se nahaja v njegovi zbirki v starološkem gradu pet oljnatih slik. Pisec teh vrstic je videl le omenjene štiri, in tudi sedanji lastnik, prejšnjega sin, ne vé za peto,

pač pa hrani še dve podobi s peresom in devet orazkov (Radierung) za oltarne slike na Nižje Avstrijskem in na Ogerskem.

Nedvomno se nahaja še kaka druga Schmidtova slika na Slovenskem, pa pisec teh vrstic ni mogel zvedeti za več slik, kakor jih je našel tukaj. Komur je sreča mila, da kaj več ve povedati o Schmidtovih slikah, naj blagovoli to objaviti v „Dom in svet“-u, ki smatra za svojo nalogo, da seznanja svoje rojake z umetninami na slovenskem ozemlju.

Trenutek vsak . . .

Sedel sem v senčnici na vrti,
Pri knjigi lepi, pa zaprti.
Vabila me je, naj bi bral,
Vabilu nisem se odzval . . .
Zvečer je bilo, v tistem časi,
Ko vest najraje se oglasi,
In kara nas in nas svari,
Če česa kdo prav ne stori.
Sinoči se mi je glasneje
Vzbudila kakor kdaj popreje
In mi duha motila je,
Tako mi govorila je:
Glej, jeden dan ti spet je zginil,
Kot drugi v prošlost je odrinil,
Li storil vse si ti ta dan,
Kar bil storiti si dolžan?
In ako zvršil si dolžnosti,
Li meniš, da je to že dosti?
Za kar ti Bog je dal močij,
Vse zvrši, potlej se počij!
Pa odgovôri zdaj sam sebi:
V tem časi, kar živiš, mar ne bi
Ti lahko storil bil vse več,
Ko bolj bi vnet bil in goreč?
Li nič več se ne zdé ti lepi
Načrti tvoji in naklepi,
Ki si snoval jih in koval,
Ko v zorni si mladosti stal?
Si li obetov že pozabil,
Da vsak trenutek boš porabil
Domovju v prid, domovju v rast
In Bogu svojemu na čast? . . .
Tako mi vest je govorila
In karala me in svarila.
Tedaj je bilo mene sram,
Saj moral sem priznati sam:

Mnog dan mi je brezpriden zginil,
Vse več lahko bil bi učinil,
Ko bi le boljše volje bil,
Ko čas bi rabil bolje bil! . . .
Pa spet sem jel se z dobo mlado
Tolažiti in z lepo nado,
Da dolgo še lahkó živim
In dosti dobrega storim.
Saj dolgo vleče se življenje
In njega teža in trpljenje.
Ah, predno me objame smrt,
Bo dokončan vsak moj načrt;
Le proč s skrbjo in proč z vso brigo!
Dejal sem, . . . isti hip pa knjigo
Odprl sem jaz kar nehoté,
In kaj sem čital vse iz nje?

„Hitrejši so mi dnevi bili,
Kot gre tekar v največji sili,
Uzrlí malo so dobrot,
Oblil pa jih je večkrat pot.
Sli memo hitro so ko ladje,
Ki nesejo v ptujino sadje,
In kakor orel, ki letí,
Da tečne kje dobi jedí.
V težavah in pozemski revi,
Hitrejšé so mi prešli dnevi,
Kot tkavcu se pretrga nit
In v novič jo hití spojit.
Kot vetra silnega šumenje
Minilo meni je življenje,
Kot pride in miní oblak,
Tako premine človek vsak.
Vsak človek, od žené porojen,
Bo hitro kakor cvet pohojen,
Obstanka njemu tukaj ni,

Kot senca naglo odbeži.
 Odmeril Bog je za človeka
 Število mesecev, da teka,
 In mu postavil je mejé,
 Pa človek sam ne ve nič, kjé.
 In kaj potem, ko ukončan bo,
 Ko kakor cvet zatrt, pobran bo,
 Ko njega smrtna noč zatmè,
 Li delati bo mogel še?
 Prav kakor kadar veter dahne,
 Se potok posuši, usahne,
 S človekom bode, ko zaspí:
 Poidejo mu vse močí . . .“

Dovolj mi je, dovolj zdaj bilo;
 Premišljal to sem besedilo.
 Tako ti piše mož trpin,
 Ki bil kot ti je žene sin;
 Ki po življenja težki dobi,

Spoznal je v pravi je podobi,
 Da naglo, naglo odbeži, —
 Kako pa misliš človek ti?
 Preradi zabijo, preradi
 Zemljani v lepi dobi mladi,
 Da treba je loviti čas,
 Če ne pa čas ujame nas . . .
 Sedel sem v senčnici na vrtil,
 Pri knjigi sem sedel odprti,
 Obhajal dušo mi je kes,
 Izpreobrnjen bil sem ves.
 In sklenil sem takrat slovesno,
 Da smatral bom življenje resno,
 Da delati bom koj začel,
 In to obljubil sem in del:
 Odslej porabil vsak bom časek
 V čast Bogu, domovini v hasek; —
 Trenutek vsak bo tvoj, Gospod,
 Pa tvoj, ti moj predragi rod!

M. Prelesnik.

Z doma.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

Bližala se je zima, in mladi Brlinec je mirneje zrl v bodočnost nego kdaj prej. Včasih je pa zakašljajal poleg Pepine tako na glas, da ga je prestrašena pogledala. Tolažil jo je, da mora biti temu vzrok večkratni preprih in pa premalo spanja.

Ko je videl na ulici domačina iz Slivja, se mu je nasmehnil in rekel, da mu je bolje nego očetu doma, in Slivjan, po njegovi obleki sodeč, mu je verjel. Vse to je pa delal Pepe navidezno, nalašč, da bi pokazal mačehi Lucijeti, kako malo mu je škodovala; a v srcu mu je vedno tlela iskrena želja po očetovem domu, po rojstveni hiši in domačem gospodarstvu. S to mislijo se je bavil še osobito potem, ko mu je povedal neki Slivjan, kako so se začeli prepirati pri Jeronimu Brlicu: ona hoče živeti kot svobodna gospa, soproga pa prezira in preklinja ter skrivaje ne zanemarja prejšnjih častilcev. Oče Brlinec zdihuje, ugovarja, opozarja na svoje župansko dostojanstvo, grozi, da pokliče sina domov ter mu oddá gospodarstvo in pojde sam v

— kot —. Lucijeta se mu pa smeje: „Ko bi mi bilo znano, da bom tako malo časa županja, bila bi rajša vzela sina nego očeta, ha, ha!“

Prepozno je spoznal Brlinec svojo zмотo.

Te žalostne novice so napolnile Pepetovo srce z veselo nado, katero mu je kalila samo brezozirna trpkost vsakdanjega življenja: vedno huje ga je davil kašel, vedno grje je pljuval, in vsled tega nekega dne doznal, da je brez službe, ker vsakdanji gostje v gostilni ne marajo bolehnega, sušičastega postrežnika.

„Nič drugače nisem mogel ukreniti, oprostite! Zeló nerad, a kruh je kruh, in zato vam moram odpovedati nadaljnje službovanje v svoji hiši“, pisal mu je gospodar za od-slovilo.

„A, kruh je kruh!“ je ponavljal, „da, kruh je kruh!“

Burja je pihala po tržaških ulicah, ljudje so se zavijali v gorko obleko in kriveči se v dve gubi hiteli po opravkih; a kogar ni

silna tirala na ulico, tiščal se je doma na gorkem. Brinčev Pepe je pomagal služkinji, ki je bila povsem odveč, popravljati ogenj, pestoval Jerončka in gledal skozi okno brez namena, brez nade. Burja je žvižgala, da se je stresala hiša in so škripale duri. Pobralla je pepel z ognjišča, a vse to ga ni vzdramilo, da bi zinil besedico.

Mučile so ga nujne skrbi.

Ženin zaslužek je komaj tolik, da bi zložno izhajala ob njem sama; plačati treba zaostalo stanarino za več mesecev, plačati deklo in jo odsloviti; drva bodo gorela še par dnij, živeža ni več, denarja nič, dolgovi pa toliko, da mu nihče več ne dá na kredo niti žvopenke. Kam sedaj?

Ž njenim tedenskim zaslužkom potolaži komaj za šest dnij trgovca z jestvinami. — Obšla ga je dobra misel: segrel je roke nad štedilnikom, poiskal zarujavelo pero in list papirja, pomaknil je stol k mizi ter pisal očetu in prosil, naj mu pomaga iz zadrege, a spora ni niti omenil. Z olajšanim srcem je hitel z listom na pošto in veselo čakal odgovora.

Pepini ni o tem ničesar opomnil, odgovora pa tudi ni bilo in morda ga sploh nikdar ne bo; če pa pride, bo-li ž njim zadovoljna Pepina, ki še vedno trdi: tudi brez tega bova živela?

Bližal se je konec tedna. Po tržaških strehah je belil sneg, burja je nehala, a mraz je ostal. Pepina je v nedeljo popoldne slo-nela na jedni strani ognjišča, Pepe na drugi; deklo sta odslovila z obljubo, naj pride po zaslužek čez nekaj dnij; na mizici ob oknu je pa ležalo pismo iz Slivja: na mestu Brlina je odgovorila. — Lucijeta.

„Jaz mislim, da bi bil na to-le najboljši nikakšen odgovor, ali ne, Pepina?“ rekel je Pepe.

„Kaj, nikakšen odgovor, ko nimava niti zrna soli pod streho! Kar odpovedno pismo na očetovo dedščino pošlji — za vse, kar misliš da bi še mogel dobiti, kakor pravi list, — pa nam bo bolje. Tistih šest sto, ki jih ponuja Lucijeta, nam pomore.“

„Ne veš, da je to lečna jed, s katero izgubim pravico do očetove dedščine, ki ni

nič manjša nego celo Brinčev premoženje. Ha! Jaz sem jedinec!“

„Pa umiraš na tujem, ko oče dobro ve, da ti je hudo; potreben si zdravnika, zdravil in postrežbe. Ali ne veš, kaj pomeni ta kašelj; hro, hro-hro, noč in dan? Pomagaj si z mamonom, ki ti ga ponuja Lucijeta!“

„S tem nikoli!“

„Moj dragi, oprosti, da govorim tako naravnost. Kaj bi meni in dečku koristila vsa tvoja dedščina, če izgubiva — tebe?“

Pepe je dobro čutil resnico njenih besed, a trdnejša mu je bila volja: od Lucijete nikdar ne vzamem ničesar. Zato je rekel brezozirno, kakor morda ne že davno: „Boljša od takega ponižanja je smrt!“

Pepina ga je pogledala, da-li resno misli, kar govori, in videča njegovo motno, bolno oko, njegov odločni nasmeh na licu, je glasno zaplakala:

„Torej smrt za vse lepe nade!“

Dvakrat, trikrat je pogledal skozi okno, po kuhinji, štedilnik, pa zopet Pepino, ki se mu je zasmilila.

„Čuj, moja draga! Če sprejem nesramno Lucijetino ponudbo, ne bom smel nikdar več pod očetov krov drugače kakor kot tujec. Sedaj smo z doma vsi, in ostali bi z doma, toda jaz — jaz upam — —.“

„Upaj, le upaj in umri! Umrimo vsi za tvoje upe!“

Zopet je zakašljajal, pogledal skozi okno, po kuhinji in štedilniku, a plakajoče Pepine ni pogledal; nista se umela.

Molk je predramila služkinja, prišedša tirjat zaostalo plačilo. Prav osorno je zahtevala zaslužene novce ter grozila s tožbo, oziraje se po kuhinji in po spalnici, če vrže vsa oprava toliko, da bo plačana. — Trgovec z jestvinami je tudi obdržal tedenski zaslužek in tedensko knjižico z opombo, da ne more dajati več, dokler ni vse poravnano; poslal je pa listek z ne preveč ljubeznivim opominom, da naj izvoli poravnati diferenco v štirinajstih dneh, sicer —. Pekar se je tudi priporočil za tiste novčiče, sicer ne morem več —, in hišni gospodar je naročil vratarju z debelim, ukazujočim glasom, naj opozori

stranko, da je dotično stanovanje oddano že drugam. V dveh tednih naj izprazni, njemu pa dotlej poravna stanarino zadnjih mesecev. Mlekarica je že nekaj dnij pomenljivo počakavala v kuhinji, gotovo ne iz prijaznosti.

Brlinec se je prijel za glavo, v prsih mu je zahropelo. Pepina je skočila po koncu, glasno klicaje na pomoč, bivša služkinja je prestrašena zbežala, Jeronček je jokal v postelji.

Prišli so pa še drugačni dnevi.

Pepe je zopet strmel pred-se lačen, mrzel, obupan. Zadnje kaplje mleka je zlil otroku v steklenico ter mu jo položil k ustom. Prijetno je dišalo tisto mleko in le s težavo se je premagal, da ni steklo po njegovem suhotnem grlu; od jutra namreč ni užil ničesar.

* * *

Znočilo se je. Pepina je prišla domov ter našla spečega Jerončka in dremajočega soproga. Bala se je buditi ju, zakaj zopet bodo tožbe, glad, mraz, žaljenja od brezozirnih upnikov.

„Si-li kaj prinesla?“

„Moj Bog, kaj naj prinesem iz tovarne? Lačen želodec. Ali je ostalo kaj kruha?“

„Vse sem dal dečku; saj tako ni bilo mnogo.“

„Bog pomagaj, pa sem mislila, da mi bo tisti grižljaj za večerjo. Veš, da brez kosila in brez —.“

„Nisi-li kosila z ono, ki dela pri tebi v sobi?“

„Danes je šla jest v drugi konec; menda se je bala, da bo zopet ob polovico kosila.“

„Pa nisi mogla vsaj domov gredé stopiti kam po malo juhe, k prijateljici, znanki!“

„Sem bila pri mnogih, a vse so me odpravile ljubeznivo in prezirljivo, češ: ne kuhaš sama mesa? — Mesa! Saj še kropa nimam!“

„V treh dneh bo treba na cesto!“

„Ali ti nisem prav govorila oni dan: sprejmi, kar ti ponuja Lucijeta, reši sebe in nas; čemu ti bo dedščina po smrti?“

„Ti res misliš, da mi je smrt že za petami!“

„Ne smrt, samo njena sestra lakota, kar je še huje, ker nisi podpisal odpovedi.“

„Težavno je, težavno, veš, Pepina“, je začel mirneje, stisnil se v dve gubi na posteljo in jel težko dihati, kakor da sanja grozne sanje; vsak njegov dih pa je bil vzdih k Vsemogočnemu za pomoč, katere se je, po tolikih udarcih nesreče, nadejal prav malo. Nekaj mu je šepetalo, Pepetu se je zdelo, da je Pepinin glas: Pa bi se udal očetu; oba bi že ugnala tisto — Lucijeto . . . Pa bi se udal . . . bi se udal!

„Nikdar!“ je planil po koncu kakor v sanjah, pa se zopet onemogel sesedel na posteljo in molil obupno, molil iz navade . . .

Poslej je sleharni dan kaj zmanjkalo od hišne oprave in jelo množiti brezpotrebno zalogo v zastavljalnici. A ker sploh ni bilo mnogo takega, ki bi imelo kaj cene, je kmalu tudi nehalo zmanjkovati iz bornega stanovališča. Ostal je polomljen stol, črviva miza, par loncev in kup cunj, ki je bil poslej zaloga obleke, ležišče ter ogrevalnica želodca in premrlih udov.

S solznimi očmi in tresočimi sklenjenimi rokami sta prosila debeluhastega gospodarja, da jima za gotovo plačilo pusti vsaj kotiček pod streho v tem neizproslem mrazu. In velikodušni mož se je zasukal nekolikokrat z leve na desno, potem z desne na levo, puhnil modrikast dim dišeče smodke skozi nos in usta ter jel proklinjati množično se revščino na svetu in pa — svoje premehko srce, ki mu brani take-le nemaniče breniti hladnokrvno čez prag. Slednjič jim odkaže poleg dvorišča nekdanjo drvarnico, „če plačata najemnino naprej.“

Dobro je bilo to stanovanje, dasi je bilo vlažno in ni branilo mraza in burje. Rada ali nerada je tekla Pepina v tovarno prosit, da ji izplačajo zaslužek prihodnjega tedna naprej. Dvakrat se je opotekla na poti, zakaj že več dnij jim sta bila jedini živež kruh in voda; toda skrb za stanovanje je nemala skrb.

A Pepina se je uštelala: blagajnik jo je zavrnil, da je to predrznost in ji poleg tega še zapretel, če ne bo pri delu pazljivejša. „Ako bodete kakor zadnje tedne samo dre-

mala, jokala in gledaje kimala kakor speči zajec, vam odpovem delo in dobim drugo. Hodite!“

Nazaj gredoči se je temnilo pred očmi. In morda je baš njen obupni obraz ganil hišnega gospodarja, da je zopet preklinjal svoje premeško srce, oziral se v njene objokane, okrvavele oči in obljubil, da počaka za plačilo do nedelje. S slovesnim, zapovedujočim glasom je zapretil, da ga tedaj več ne premoti nikakoršno jadikovanje.

A kje naj dobi kaj hrane?

V oškrbljenem vrču je bilo še nekaj vode, drugega živila pa niti toliko pod streho, da bi se mogla miš oteščati. Tisti dan je prišla Pepina zvečer lačna domov, celi dan ni zaužila ničesar.

„Ali si že vse pozastavila?“

„Vse, saj veš — —. Ne, ne, še nekaj, čakaj!“

„Pa jutri bo nedelja; moral bom čakati ponedeljka, ker je zastavljalnica zaprta.“

„Ponudim komu bližje — kakemu znancu. Morda se me usmili.“

On niti ni več mislil, kaj bi utegnilo še ostati od nezastavljenih stvari, niti ni vprašal, kaj zastavi, marveč silil mrmraje na kupu cunj:

„Izkusi, izkusi! Jaz sem malo živ, in dečka sem komaj umiril s sto obljubami.“

Ona je nečesa iskala med cunjami v kotu.

„Kam si dejal Lucijetino pismo?“

„Mora biti tam v listnici. Čemu ti bo?“

„E, tiho bodi! Kašelj te duši! Potrpi! Nova misel, nova misel, rešilna misel! Le kje je pismo?“

„Mora biti tam; le išči!“ Pepe je dvignil mršavo glavo, Jeronček je zajokal, in njegovo mater je z novo mislijo prešinila nova moč.

„Tukaj le je, hvala Bogu; sedaj hočem videti, če je pravica tudi za nas!“

Ogrnivša črno ruto z dolgimi cembli, kakor se ogrinjajo postarne ženske v tesnih ulicah starega mesta, je hitela na ulico, po ulici naprej v prodajalnico — —.

Pepe se je dolgo stegal po ležišču, tiščal zdaj jedno, zdaj obe pesti v trebuh, pa vse to ni nič zaleglo: lakota se ni dala utolažiti.

Za debelo uro se je vrnila ona; najprej je postavila na mizo konec smrdljive lojeve sveče ter jo prižgala, tresoč se na vsem telesu; potem je zložila na cunje poleg Pepeta in dečka: kruha, surovega masla, gnjati, slanine, jajec, zabele, moke, mandeljev, dišav, zelenjave, olja in mesa; z dna košare je potegnila slednjič tudi steklenico vina.

Mala pečica, ki je doslej z družinico vred zmrzovala v kotu, začela je dihati dobrodejno toploto. Ko so pogorela ostala polena, je žalostno — kakor bi vedel, da poslednjič — zaječal v Pepinih rokah jedini stol in romal v nenasitno žrelo male pečice — kuhat večerjo.

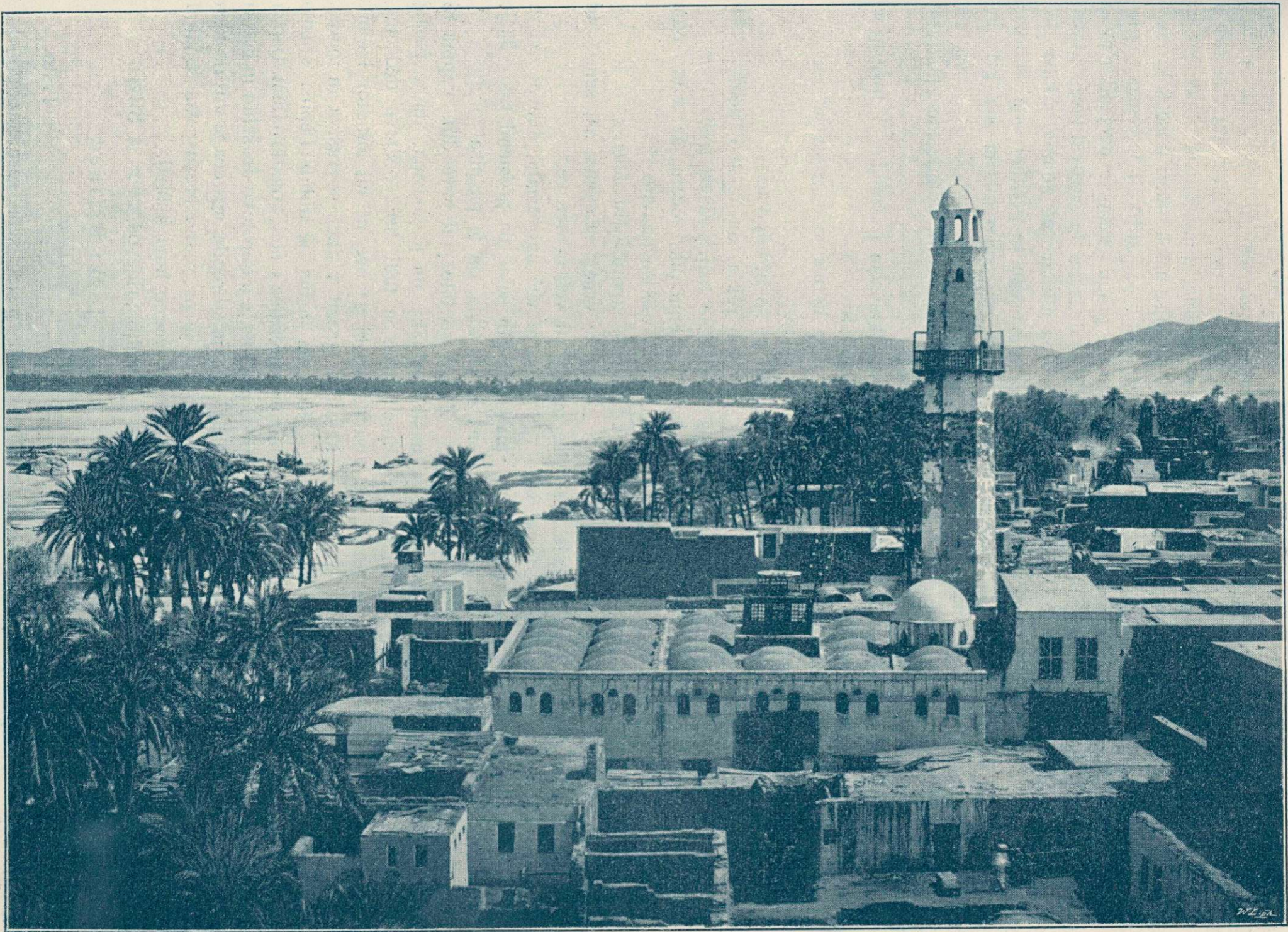
Pepe je ždel na ognjišču in največ mižal; le včasih je polagoma dvignil desno trepalnico, pa jo brž zopet zatisnil, da bi mu prenašlo ne izginil prijetni sen. V dobri pol uri pa je dišalo v nekdanji drvarnici kakor ni že davno ali pa še nikoli: Pepina je pripravila kraške štruklje.

„No, mož, ali ne vidiš, kaj je poleg tebe? Vzemi in jej! To sem pridobila jaz, vedi! Pogum, srčnost, Pepe!“ — Pogledal je nezaupno njo z obema očesoma in še nezaupneje jedi poleg sebe; toda dišalo je, prijetno dišalo: slanina, gnjat, juha . . . kaj takega ni bilo v njegovem grlu že nekaj časa, joj, koliko časa! Sam vrag mu je navdihnil misel, odkod vse to? Morda ima pa res ona tukaj kakšno prepovedano znanje kakor je trdila Lucijeta! Te ženske — vedó vse!

„Je pošteno, vse pošteno kupljeno, le plačano še ni, pa bo, ne boj se“, prehitela ga je, in sram ga je bilo, da je dvomil o njeni zvestobi, in da ga je baš ona zalotila v takih dvomih.

Kakor bi se ji kam mudilo, molčala je več kot navadno in hitela z večerjo; tudi njega je lačni želodec in prijetni duh jedil premagal, da je okusil, jedel in jedel — in dolgo je jedel, da je pokrepčal svoje skoro že do cela oslabeledo telo. S tem so utihnili tudi vsi pomisleki.

Bil je prijeten večer v bornem stanovanju. Pepetu se je nocoj polegel celó kašelj, in soproga mu je zaupno zrla v oživila lica.

Asuan v gorenjem Egiptu.

Tudi Jeronček je ponosno sedel na tleh poleg sklede, z malo ročico mikastil zabeljene štruklje in jih nosil v usta. Takega praznika ni pomnil.

Pozno so legli, in dolgo jih ni objel spanec; Pepe je tožil, da ga boli glava, ona ga je dražila, da se je preveč najedel.

Tudi drugo jutro se je Pepina nenavadno dolgo mudila v mestu. Rekla je, da je bila pri maši, potem da je šla prosit v tvornico, da bi jo vzeli na delo, pa da jih je vse polno in jih še nekaj ostaja; slednjič se je še pomudila z znankami, da bi zvedela za kak drug posel. Vrnivša se je govorila naglo, strastno in nesigurno, a Pepe ni opazil, da se nekaj skriva za mnogimi trditvami. Bolel ga je želodec, in Jeronček je kazal na trebuh s tožbo: „Tu-le kača, pa-pa, ka-ča!“

Z obema je bilo mnogo opravila.

Dva dneva pozneje je pismonoša izročil Pepini pismo s petimi pečati.

„Odkod to?“ je vprašal soprog radovedno. Zopet so se ga polastili dvomi kakor oni večer, ko je Lucijeta rekla: „Hm! Hodi v Trst!“ Tisti votli, suhi kašelji se ga je lotil in ga spomnil bede in stiske.

„Odkod, odkod?“ Iz zavitka pade šest stotakov. Pepe pa pogleda poštni pečat in zarjove: „To je moja dedščina, to je Jakopova lečna jed. O, za to se ne odpovem domu. Očetov jedinec sem — jaz Brlinec Pepe — jaz . . . jaz . . . jim pokažem!“ — Pa ničesar ni pokazal, zakaj kašelji mu je zopet nagajal, in prej nego se je umiril, je opazil, da je sam z otrokom.

Pepina je pobrala denar in bežala — plačevat dolgove. Več ur je ni bilo nazaj, in on je sploh dvomil, da se vrne, ker je tako vskipel. Mislil je in ugibal marsikaj, največ pa slabega. Tisti dvom: „Hm! Ona hodi v Trst!“

Hitel je za njo, hitel jo je iskat po vseh znanih krajih, zlasti prodajalnicah, pa povsod so ga odpravili: „Ravnokar je odšla!“

Obupno se vrne na stanovanje z novo skrbjo: Bog ve, kaj se je zgodilo sinku? Stopal je naglo, da so mu prsi hropele, in srečal pred durmi Pepino z navadno koša-

rico na roki. Boječe jo je vprašal, kje se je motala tako dolgo?

„Nakupovala sem za večerjo in za jutri; veš, da sva oba brez službe. Jutri moraš ti pogledat za delo, pojutrišnjem zopet jaz in tako dalje, da se nama umeri košček kruha.“

„Mam-ma!“ je vzkliknil Jeronček, ugle-davši jo na pragu. Pepe je pa jadikoval o zapravljeni dedščini in si ruval lase z glave: „O sedaj pa nikdar več domov, nikdar domov! Z doma sem se pregnal sam! Z doma kot potepuh, in vendar nisem jaz kriv ničesar“

„Kdo ti je dovolil, kdo je zame podpisal odpoved?“

„Sama; kaj sem pa hotela? V tovarni so mi odpovedali — —.“

„Pa tista listina je neveljavna.“

„So priče.“

„Tudi te so neveljavne.“

„Saj sem rekla, da je tvoj podpis. Ali boš zato mene tožil? Živeti treba“

„O, jaz bom pisal očetu, še danes bom pisal, da je vse neveljavno.“

„Tudi — uporabljeni denar?“

„Tega že vrnem sčasoma; saj sem vrnil že mnogo, ti veš in oče ve.“

Pepina ni več ugovarjala; dnevni red za prihodnji dan se je pa premenil tako, da je ona iskala dela, on je pa pisal očetu.

Zaman so bile poti prve dni. Pepina ni našla zaslužka, on je godrnjal, da je poslej brez službe in tudi brez očetove dedščine, od katere bi ga oče ne bil nikakor izločil, kakor je grozil v dneh sovraštva in togote.

Koncem tedna je dobila Pepina službo hišne postrežnice v neki bogati rodbini. Uspeh prve poskušnje s Pepetovo dedščino in boljša hrana sta jo okrepila, nesreča je utrdila njen značaj, on je pa vedno brezuspešnejše iskal službe in vedno huje kašljal.

V nedeljo pride odgovor iz Slivja.

Jožef Brlinec

v

Trstu.

Tvoje pismo sem resnično prejel. Tisto, kar praviš, da nisi prav podpisal, je že prav podpisano. Če sem jaz zado-

voljen, bodi tudi Ti. Saj veš, kako je z nama. Moji ženi se zahvali, da si sploh kaj dobil. Jaz sem Ti že odrinil petak. Da bi se odpovedna pogodba razdrla, o tem ne misli, ker bi bila taka misel prav tako nespametna kakor ona, da dobiš še kaj od moje hiše. Tukaj sem jaz gospodar in moja žena gospodinja, po moji smrti bo pa ona in najini otroci. Bog Ti daj dobro!

V Slivju, . . .

Jeronim Brlinec.

Pisava je bila Lucijetina, podpis očetov.

Ta list je pregnal lepo slogo iz skromnega doma Pepeta Brlinca. Ona je nekaj zaslužila, tudi je prinašala zvečer domov ostanke različnih jedil, pomagala mu je iskati dela in zaslužka, da bi ga utolažila, pa se ji ni posrečilo. Jezil se je na ves svet, a najhuje na svojo ženo, kateri je v zvižčnosti primerjal samo Lucijeto.

Celó mali Jeronček, ki je dobil v tem času mnogo zob ter jel nerazločno brbljati, se je odvadil negovanja na očetovih kolenih. I njemu so se zdeli čudni ti prepiri, ta jok, ta očitjanja. Ko se je solzila mamica, je plakal tudi on; ko je oče stiskal pest, se je grozil tudi Jeronček, a ljubše mu je bilo, če sta se oba šalila in smejala.

Spomladi je dobil mladi Brlinec delo na nekem vrtu; s tem je bilo vsem polajšano. Ostalo dedščino sta dala v hranilnico ter živela o dnevnikih prihodkih. Omislila sta si celó nekaj obleke in dvakrat šla tisto poletje z Jerončkom ob nedeljah v mestni vrt.

Znanci in znanke so govorili: Brlinec si zopet pomaga.

Kašljal je sicer še, toda delo na prostem zraku ga je okrepilo; prej blede lice mu je nekoliko zarjavelo. In ko je srečal njegov oče v Trstu domačina in vprašal, kako je njegovemu Pepetu, zvedel je, da mu je mnogo bolje; tedaj je Jeronim Brlinec ponosljaj, pomigal z ramama in imenitno zazdehal, rekoč: „Bog mu daj dobro, jaz sem mu že dal še več, nego je vreden!“

Mož se ni rad predolgo pogovarjal o svojem sinu.

Domačini so se navadno spogledali po njegovem odhodu, posmejali njegovemu vedenju ter pristavljali: „Ti si mu dal, kolikor je hotela Lucijeta — revež!“ Sploh je bilo znano, da ne sme župan Brlinec doma o Pepetu niti črhiniti, če pride v Trst, ga ne sme obiskati, in če začne tožiti o starosti, mu ona pokaže hčerko, češ: ako si ti star, sem jaz še mlada, poveretto!

Pepe se je umiril in živel redno, in vse bi mu bilo menda šlo po sreči, ko bi se ne bližala zima. Izgubil je delo, ker ga niso več potrebovali, in zopet je strmel žalosten skozi okno na dvorišče. Pepina je bledela, tožila, kako težko prenaša bremena po visokih stopnjicah; ponavljala je tudi, da ji je mlada gospodinja že često priporočala, naj z ozirom nase preneha vsaj za par mesecev s težkim delom. Pepe je dobro umel to ponavljanje in prav nič ga ni bil vesel.

Zima je razgrnila svoj plašč čez spečo naravo. Brlinčev Pepe ni kakor druga leta nakupoval obleke in drv, ni skrbel za živež naraščajoči družinici; molčal je, gledal top in mislil cele ure, mislil, da so ga bolela senca ter si slednjič mislil, da nič ne misli. Predramil ga je iz takega mrtvila samo suhi, v grlu žvižgajoči kašelj in tedaj mu je za nekaj hipov zopet jasneje stopil pred oči ves položaj: krst se bliža v družini, zima je na pragu, beda — no, ta ni na pragu, marveč gleda že prav oblastno skozi okna in vrata iz malega stanovanja, katerega najemnina vpije že nekaj mesecev po plačniku.

A živeti treba. Lakota je neukrotljiva velesila.

Po cerkvah so oznanjali vesele božične praznike, oznanjala jih je pa tudi narava z mrazom, s sneženim vencem nad Trstom in z golim drevjem po okolici. Tedaj so dobili v Brlinčevo družino novega uda — Marijo, katere prihod je provzročil, da so izginili iz hranilnice še zadnji sledovi nekdanje dedščine, dasi so deklico vsled bednih razmer krstili le doma — za silo, preloživši slovesnost na boljše čase . . .

Jedna usta več, a zaloge nikjer, zaslužka nikjer.

V zastavljalnici ne bi ponudili za vso novo in staro šaro Brinčevega stanovanja par kron. Prodajalničar je slutil denarno zadrego svojega odjemalca in mu, boječ se izgube, pokazal vrata.

Začeli so zopet zmrzovati in životariti o suhem kruhu in vodi, kar ne zadošča niti normalno zdravemu človeku, kamo-li doječi materi. Pepino so jela boleti prsa: sebe ni imela s čim napravljati, otroka tudi ne. Krčevito se je zvijala na postelji, poleg nje mal črviček. On je letal kakor brez uma sem in tje, prosil, zaklinjal, pretil pri znancih in dobrotnikih, pri nekdanjih gospodarjih in sploh pri premožnih ljudeh. Hišni gospodar ga je dvakrat zapodil in se obakrat jezil na svoje mehko srce, ki mu še doslej ni pu-

stilo tega capina vreči na cesto. Nazadnje ga je pa še ozmerjal, da je socialista, rudeči socialist — nevaren državi in človeštvu!

Vrtnar, kateremu je delal lani, odpravil ga je z nekoliko krompirjem in zelenjavo; to je zaleglo lačnim želodcem v pičlih obrokih bore malo. Drugikrat ni dal mož ničesar več.

Kam sedaj?

Prijemal se je za prsi, hodil ob morju gori in doli, postajal vsled slabosti in ukrepal, kam bi obrnil zadnje novčiče. Pripravljen je bil tudi krasti, a Pepina mu je odsvetovala, češ, ako umremo za gladom, umremo vsaj pošteno. Iz gostiln in prodajalnic je mamljivo lepo dišalo.

A jesti treba, sami duhovi ne zadoščajo za dolgo. (Konec.)

Volja in nevolja.

(Slika iz življenja v pismih. — Spisal *Velimir*.)

(Dalje.)

XI.

Na Dunaju, vinotoka 189.

Predragi!

Danes le nekaj vrstic!

Izkušnjo sem napravil. Saj veš, da je veselje v Izraelu. Dobro smo pognali večerajšnji dan. Še mi gomazé po životu vinski duhovi. Krok je bil dostojen takega dneva. Vesel sem še danes. In kako bi ne bil? Saj smo peli slovo vojaškemu stanu! Kot rezervni častnik bom hodil po beli Ljubljani, rožljal z bridko sabljico, da bodo Ljubljančanke kar postajale ter strmele nad mojim junaštvom.

Toda oprosti mi, da se tako otročje veselim! Saj otroci so srečni.

Pa še nekaj! Povrnem se in ne bom več tako hitro požiral dunajskega prahu. Baron Sieg me je povabil na svojo grajščino, da

bom tamkaj poučeval njegovega sina. Koliko spominov iz romanov, ki sem jih bral, se mi oglašajo! Novi časi se obetajo, zadovoljnost se mi vrača, sreča se mi proročuje. — — — Življenje v gradu na kmetih je bilo od nekdanj moj vzor.

Pač pa bom tudi sam študiral. Za prvi državni izpit bom delal nalogo iz slovenščine: „Kaj je Prešeren Slovincem?“ Prosim, da mi pošlješ prvo izdajo Prešernovih poezij iz l. 1849.

Vse dobro. Celó Boga bom prosil v grajski kapeli ljubega zdravja, katerega sem še precej potreben. Ni še vse v redu v mojem mehu!

Da si mi zdrav i Ti!

Tvoj

vendar jedenkrat veseli
Radoslav.

XII.

V Ječmenovem lazcu,
začetkom vinot. 189 .

Srečni Radoslave!

Na vrtu sedim v fižolovi hladnici ter gledam porumenele liste, iz katerih se rudé in belé okusna jabolka. Sicer je nebo višnjevkasto, in solnca ne zakrivajo temni oblaki, ali jesensko življenje se kaže vendar-le povsodi. Tudi meni ne sije solnce, kakor je sijalo včasih. Tebi se sreča vrača, meni se poizgublja.

Kolo od srieče u okoli
Varteči se neprestaje . . .

poje Gundulić v Osmanu.

Tebi se vračajo veseli dnevi, bodočnost se Ti odpira na široko, srečno si prebil izpit, jaz pa sem potr, dasi mi vest ne očita, da bi bil kaj zagrešil. Mislim sem, da zmagam jaz, pa je zmagal moj nasprotnik. Ni mi do tega, da bi mu škodil, le pravico sem hotel zase. A glej! kakor „Deus ex machina“ prileteli pisemce, drobno pisemce, in v tem pisemcu se bere, da me cenijo moji predstojniki, toda „v strahu so za moje dobro ime“, in radi „ljubega miru“ naj ne bodem užaljen, ako prinese poštni voz v kratkem veliko polo papirja, ki se mu pravi — dekret.

Tu ga imaš! Že sem snoval nove načrte, pripravljajl novo polje svojemu delovanju ter se hotel še nekoliko postarati v prijaznem Ječmenovem lazcu, a glej „psiakrew“ rekel bi Poljak. Sicer me ne vežejo nikake sponse na Laz, ne sorodniki, ne prijatelji, ne denar, ne zemlja, le dobro ljudstvo me ljubi in moj župnik je zlata duša.

Najhujše mi je pa, da ljudstvo izgubi voditelja v političnih stvareh. In to danes tudi nekaj pomenja.

Pa porečeš: „Glej, glej, si domišljuje?! Le za komando mu je, za drugega nič.“ Ne poznaš me, če tako misliš. Ni lepšega na svetu, kakor ljudstvo, ki se tesno oklene svojega duhovnika. Toda sedaj so to le še lepe sanje in nežni spomini! Bilo je!

V hladnici sedim in premišljujem, katera bo moja bodoča postojanka? Že vidim sar-

kazem na Tvojih ustnicah in čujem leteče besede: za kaplana v Šenkavž! Toda nimam strahú, da bi se kaj takega zgodilo. Moja deviza je: pojdimo med ljudstvo! Res da človek obrača, Bog pa obrne, toda čakam dekreta z mirnim srcem. Torbo čez pas in pogum v prsih — pa gremo.

Že slišim od daleč, kako bobni poštni voz iz trga. Zmerom bliže je, že je izginil v vasi. Meni pa je začelo srce utripati. Kaj ko bi danes že priletel dekret? . . .

„Marijana, pojdi na pošto po pisma!“ čujem župnikov glas. Meni pa pero zastaja, roka se mi trese . . . Kako to?

Vrata na vrtu zaškripljejo . . .

„Marijana, še za-me!“ zakličem dekli.

Sadje na drevju se je zazibalo, oveneli listi leté mi na mizo, iz bližnje kovačnice se čuje kladivo, ščinkovec na hruški poje pojemaje, meni pa sapa zastaja . . .

„Za vas ni nič, gospod! Samo časniki.“

„Za gospoda župnika pa precej neseš.“

In prijazna Marijana takoj razprostre na mizi časnike in pisma.

„Nič ni za Vas, nič. Samo časniki.“

In takoj izgine v vežnih vratih. Meni pa je kri puhtela v glavo . . . Videl sem veliko pismo in ujel napis: „Škofijski ordinarijat.“

Velika radovednost se me poloti, nemiren pomakam pero v črnilnik, čakajoč, kdaj začujem župnikov glas.

Toda le ni ga in ga ni.

Vstanem in hodim po vrtu, pokašljam, ozrem se na župniška okna. Ali le drobni kanarček je skakal na oknu po kletki ter drobil drobno konopljo.

Sedem, da bi nadaljeval pismo . . . Ne morem. Kako, ker ne vem, kakšen bo izid?

Kar začujem glas kuharičin.

Že sem pospešil korake . . . Toda ona je klicala posle h kosilu.

In zopet sem korakal po vrtu, zamišljen, razburjen. Ko pa veter odnese domači časnik z mize, spomnim se, da je treba vendar-le pogledati, ali je kaj novega?

Razprostrem, berem . . . a sam ne vem, kaj? Dekret je šumel po glavi ter potisnil v ozadje vse druge misli.

Oho! Duhovske izpremembe. Strastno sem preletel posamična imena — a Ječmenovega lazú ni vmes. To ni naša škofija.

Pomirim se, danes že še ne bode nič. Mirneje berem ostale novice. Nato vzamem časnike ter grem v svojo sobo. Sestra Lizika pomolí glavo iz kuhinje, poprašujoč me:

„Ali je kaj novega?“

„Je, je, pošalim se, dekret.“

„Kam?“ popraša v jedni sapi ter mi iztrga dnevnik iz roke.

„E, kaj se norčuješ, saj ni res“, reče nevoljno in mi vrže časnik v naročje.

Jaz pa stopim v svojo sobo ter sedem na divan. Ženska zvedavost pa je vendar le hujša. Lizika leti takoj v župnišče ter ondi popraša kuharico, kaj bi bilo na dekretu resnice?

Kuharica pa je dnevnik brala natančneje kakor gospod kapelan in njegova sestra. Proti koncu novic so bile naznanjene tudi izpremembe iz domače škofije in tamkaj so bila bolj znana imena kakor jih je bral gospod kapelan.

„Tu imaš, pa beri!“

„E, še vi se norčujete kakor naš gospod“, reče užaljena Lizika in neče dnevnika v roke vzeti.

Kuharica bere sama:

„Kapelan Krešimir... gre iz Ječmenovega laza za župnega administratorja v Klanec!“

„E, beži, beži!“ začudi se Lizika ne verujoča. Vendar pogleda tudi sama in se prepriča, da je res.

Kakor burja plane iz kuhinje v kapelanijo. Med potjo pa je že trem srečavšim jo ženskimi povedala, da je brat prestavljen.

Ob tri četrt na dvanajst pa se zglesi gospod župnik pri meni z dekretom v rokah. Ave!

Tvoj

Krešimir.

XIII.

Izpod Čela, listopada 189.

Preljubi!

In sedaj sem tu. Prijetna okolica. Grad stoji na bregu osamelega roba, ki res ne-

kako predočuje čelo cele doline. Na okrog goré, v nižavi njive in travniki, na gorah cerkvice, po dolu vasi in vasice. Po sredi pa se vije temen potok ter namaka polje — včasih še preveč.

In grad sam: mirno tiči na svojem prostoru ter kljubuje časa zobu. Ni sicer začrnela zidovja ne otožnega bršljina, da bi se zvijal po stenah, pač pa spominjajo orjaška vežna vrata z altano in okornimi zidovi starodavnih časov. Tako je vse lično pobeljeno, in moderni vrt pred gradom kaže novodobne prebivalce. V ozadju zelené mlade smereke, v grad pa vodi belo posuta cesta, ob kateri se vrsté divji kostanji. Po obrežju so nasadi v dolgih vrstah samih jablan in hrušk, ob leseni ograji se naslanjajo češplje in breskve. Ob stranéh gradú se križajo bele steze in stezice, akacije in tuje se vrsté ob njih, vsakovrstne cvetice se izkušajo v travnatih nasadih, in dve fontani brizgata vodne curke v tisočernih kapljicah proti nebu.

In notranjščina: velikanska veža s kamenitimi stebri, krasen koridor v prvem nastropju z lesenim stropom, slikanimi stenami in lovskim komfortom; sobane pa so moderno opravljene, le lakirana nastropja in lepo pisani mozajiki na tleh se primejo očij starinoslovčevih.

To je v kratkem slika mojega novega domovanja. Modernost se vrsti s starino. Tako ni, kakor sem si mislil, a je vendar-le.

In prebivalci te zmesi modernosti in starokopitnosti? Prava slika samega poslopja. Baronovka Sieg je prototip stare plemeni-taške, kakoršne so obešene po stenah grajskih, le široke kravate ob vratu in zmršene lasulje še pogreša. Baron pa je kmet v gosposkih hlačah. Njegov sin Alfonzo, ki je cvet moderne razposajenosti, je star kakih 15 let, hčerke pa so tri — slične kakor piščalke pri orglicah. Genovefa je že stara devica — sila pobožna kakor mati. Berta je na tem, da se omoži, Margareta pa je še „Backfisch“.

V sredo pa posadi mojo malenkost, ki ubija Alfonzu v glavo jednačbe, fiziko, grške aoriste in latinske participe.

Tako je torej moje življenje. Dolgočasno je; nobenih obiskov, nobene izpremembe, nobene duhovitosti. Nezaslišan pedantizem, neslani pogovori, mučna točnost, srepi pogledi, včasih surovi nastopi baronovi proti družini. In vendar nisem nezadovoljen. Ugaja mi to življenje, za me skoro čisto novo. Le do skrajnosti gnana točnost me včasih malo pojezi, dasi mene ne zadeva toliko ta red, razven pri obedu in pri pouku. Tako pa sem prost in časa imam dovolj, da izpustim svojega duha v naročje bujne fantazije.

Rekel sem, da je gospa pobožna: no — to mislim toliko, kolikor ji ravno ugaja.

Največ zabave imam v kuhinji, zlasti po večerji, kadar posli začno svoje pogovore in izbijajo vsakojake šale, seveda ne vse take, da bi bile godne za natisek. Kako vse drugače je tu doli kakor gori v prvem nadstropju! Stari hlapec je prototip starega vojaka, kravja dekla pa ima jezik, da ga je treba iskati. Kuharica zagode, kadar je le že preveč, a vendar imajo posli več straha pred hišno, ki pa ima na srečo več opravka pri gospodi kakor pri poslih.

Vem, da že misliš, kaj pa tri gracije v gradu? Ali ne moti se preveč! Genovefa govori najrajša o patrih in cerkvi, Berta o grofu Stelzu, Margareta pa je še otročja. In vendar mi ta najbolj imponuje! Silno zvedava je in vprašala me je nedavno, zakaj se odrasli ljudje ljubijo? Vem, da bodeš hud na-me, ali povedati Ti vendar-le moram, kako sem ji odgovoril: Zato, ker so pametnejši od mladih. Ti bi ugovarjal z moralnega stališča in rekel, da pohujšujem mladino. Meni pa se zdi, da je srce človeško nerazrešljiva uganjka in nestalno je, kakor ladija, ki jo veter goni po morju. In ta veter je naša volja, katero nagiba usoda sem in tje, kakor hoče in kadar hoče. Na tem ni toliko, ali usoda pošilja vetrove od severa in juga, od vshoda in zahoda, ali jih pošilja božja previdnost. Dasi bi me Ti nazival fatalista, sem zato vendar-le še lahko dober kristijan. In to sem sedaj v popolni meri. Vsak dan gremo peš ali z vozom v bližnjo cerkev k sv. maši. In ako bi bil

velikonočni čas, najbrže bi tudi z Alfonzom župniku molil „mea culpa“!

Tempora mutantur et nos mutamur in illis.

Moje zdravje še vedno ni, kakor bi moralo biti. Zjutraj vselej močno pokašljujem in včasih me zbada ob rebrih. Vendar sile ni in mlada narava premaga vse.

Dva dni kasneje . . .

Ti si torej dosegel hitro svoj smoter. Poglej, kako si kmalu postal samostojen! Res da je bilo malo bridko, tako nanagloma pobrati svoja kopita od ljubih ljudij ter se preseliti daleč čez hribe in doli na novo postojanko, toda kaj se Ti mara: lepo službo si vendar le dobil, boljšo in prijetnejšo in samostojnejšo kakor poprej. Perutnic Ti torej niso pristigli, ako si se vojskoval za „čast božjo“ ali ka-li, toda svetoval bi Ti vendar le, da pustiš učitelje odslej v miru, ker so reveži in se morajo boriti za svoj obstanek. Tebi je lahko, ki nimaš družine, ki Ti ni treba skrbeti za vsakdanji kruh, ali učitelju je to drugače. Nikar ne išči liberalcev, koder jih ni in ne bojuj se liki Don Quixote proti mlinu na veter. Pasi svoje ovčice v imenu božjem, da jim preskrbiš nebeško kraljestvo, ali mirne ljudi pusti v miru, da se veselijo svojega življenja, in ne greni jim veselih ur, saj so z malim zadovoljni.

Kadar se kaj bolj vdomačiš, piši mi, piši mnogo. Zakaj jaz rad berem, še rajši nego pišem in v tukajšnjem grajskem arhivu sem vkljub starih „špehov“ vendar le našel marsikaj zanimivega. Zlasti za prouk slovenske zgodovine se najde tukaj marsikaka drobtinica. Ker te socialno vprašanje zanima, hočem Ti poslati marsikake zanimive podatke iz starih urbarjev, kadar jih več nabere. Dasi nisem prijatelj srednjega veka, vendar moram priznati, da se je kmetu vkljub grajščinskim korobačem vendar-le bolje godilo kakor dandanes. Kako po ceni so dobivali p. meso, in kake velike porcije so se jim delile. Čez vse pa me zanima poezija nekdanjih časov, in na tem sem, da se tudi jaz poskusim na pripovednem polju. Že zbi-

ram podatke za obširen roman, ki se bo vršil pod Čelom, ali kakor nemški pišejo: „Potschellach“.

Žal, da nisi ostal še v Ječmenovem lazcu nekaj časa. Od tu je do tje kaj dobro uro hoda in prihodnjo nedeljo, ako se vreme ne skisa, napravimo tje jesenski izlet. Zakaj tu je že precej mrzlo in jesen kaže povsodi svoje sledove. Listje na drevju se je obletelo, travniki so porumeneli, njive so preorane, mrzla burja piše po planjavi, le vrhovi smerek za gradom še zelené, in tuje na vrtu so ohranile svojo svežost.

Meni pa prija tako naravoslovje in se prilega mojemu duhu. Zapršene knjige v arhivu postavljam na zamreženo okno ter pišem prah raz nje. Jasno nebo se razpenja nad nami, in moje oko se pase po dolini. Ko pa primem zopet staro knjigo in jo držim nad oknom, brišoč prah raz njo, oglasi se pod oknom žensko bitje.

„Oho, gospod učitelj, kake ste poredni!“

„Ah, gospica baronesa, visoka tuja na vrtu s svojo značajno barvo mi je priča, da vas nisem videl.“

„Oho, vi prisegate pri drevju, ne pri Bogu!“ oglasi se zopet gospica Berta, umaknivša se od okna.

„Zdi se mi onečaščenje božjega imena“ odvrnem zopet jaz nekoliko zbadljivo.

„Moj Artur pa prisega le pri Bogu. Dober kristijan je.“

„Ne zavidam vam vaše sreče, gospica baronesa, toda ugaja mi pa na moč, da ste vi pod oknom, a jaz v oknu. Stari vitezi so delali narobe. To mi na moč ugaja in prosil bi za dovoljenje, ako smem ta prizor spraviti v svoj začetni roman.“

„E, vi pišete slovenski, in vaše romane bodo brali le hlapci in dekle, za nas pa je treba pisati v nemškem jeziku, ki je jezik izobražencev.“

„In vendar je slovenščina lepša kakor nemščina.“

„Škoda za vas, da ste imeli tako vzgojo“, konča baronesa ter odhiti po vrtu.

Nekaj zapoznelih cvetic je še zelenelo na nasadih, tako pa je bilo vse ovenelo in

porumenelo in bohotni zimzelen na ograji je kazal rudečkasto listje. Le vedno zelene tuje so zakrivale deklico, ki je stala na peščeni stezi in trgala vršičke na vejicah. Strastno jih je trgala, razburjena je bila, in pogled ji je uhajal gori v zamreženo okno.

Jaz pa sem pel narodno:

Visoka je gora,
Še višji je hrast . . .

Razumela je moje besede, dasi ni hotela nikdar slovenski govoriti v moji navzočnosti. Zapazil sem njeno razburjenost in vedel, da jo silno jezi, ako pojem slovenski. Zato sem strastni Germanki hotel še malo ponagajati in sem zapel:

Je pa davi slanica pala . . .

Da bi Ti videl to ogorčenost! Liki furija je zletela z vrta, od tod v sobo k „mamá“, in čez nekaj minut potrka na vrata gospa baronovka. Poznal sem jo po glasu in po stopinjah. Pogrkovala je, kakor bi ji hruška obtičala v sapniku. Jaz pa hitro zberem svojega duha in rečem:

„Ich bitte mich nicht zu stören! Ich bin beschäftigt. Ordnung ist die erste Tugend in unserem Hause.“

Ohladil sem *jo. Sitnica jo je na tistem pobrala.

Ob pol 12. uri pa sem bil pri avdijenciji. Ko sem izgotovil svoje poročilo o napredku Alfonzovem v učenju, reče mi s patetičnim glasom:

„Herr Professor, Sie verachten meine Muttersprache!“

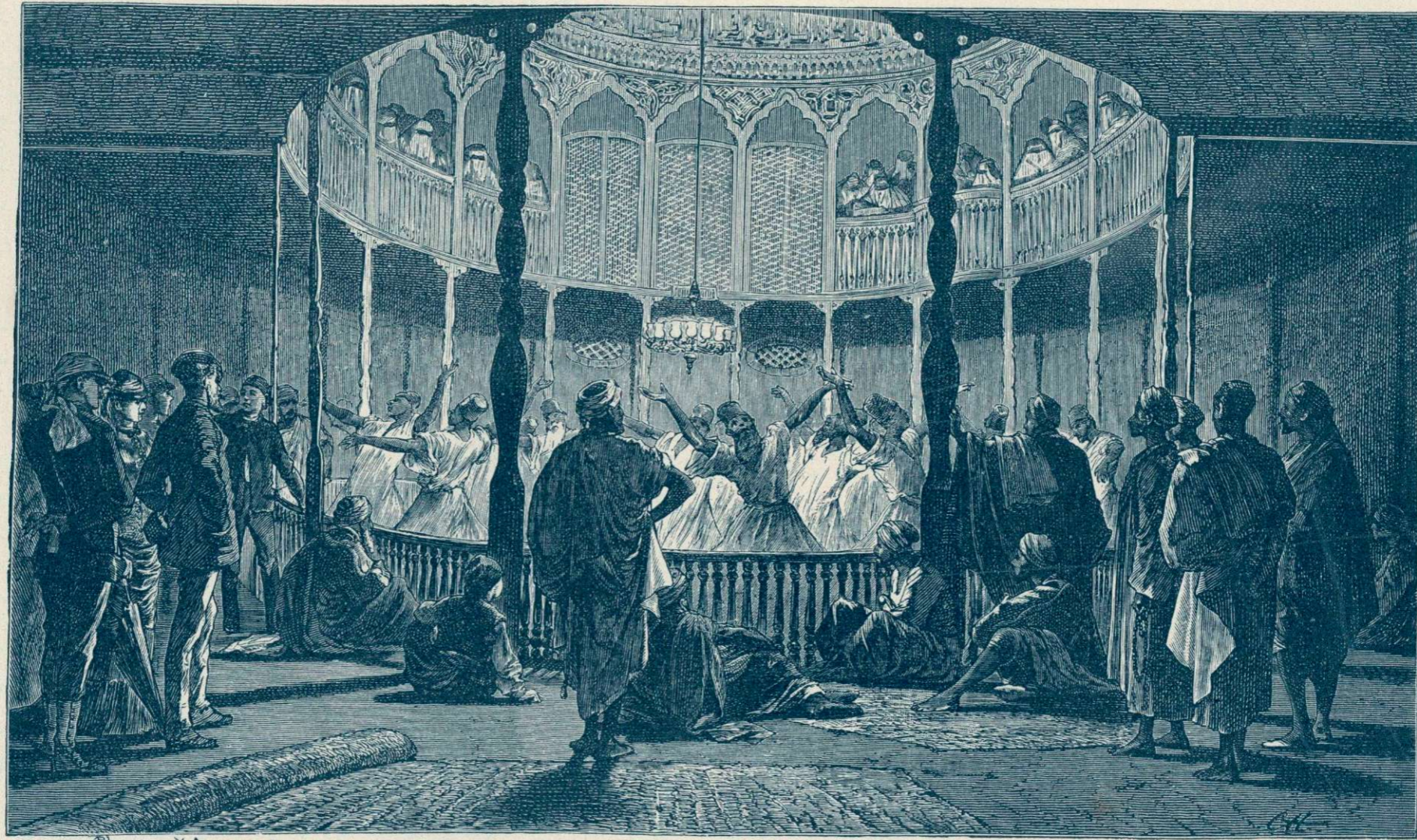
„Jaz? Kako to?“ delal sem se nevednega.

„Vi ste žalili mojo hčerko, kakor se kavalirju ne spodobi, ker ste peli njej navkljub neotesane pesmi in dieser krainerischen Sprache.“

„Gospa baronovka, jaz ljubim svoj materin jezik, kakor vi in vaša hčerka svojega. Ali je to pregreha?“

„Aber nur nicht provocieren! Okus imate lahko svoj, dasi bi od prihodnjega profesorja literature boljšega pričakovala.“

„Jaz sem užaljen. Priseljenc ne sme tako govoriti domačinu. Odpovem svojo službo. V štirinajstih dneh si poiščite drugega.“

Plešoči derviši v džamiji El-Akbar v Kajiri.

Risal prof. Haebelin.

In odšel sem . . .

In spet je vsakdanjost tu. Na obrazih ne opazim nič izpremembe. Vse tako kakor poprej. Vendar pa si moram izkoristiti te dneve, ki me še držé na to pusto zidovje.

Torej nekaj pisem še izpod Čela pričakuj. Človek pač ne ve, kaj mu prinese bodočnost.

Gradove svitle zida si v oblake,
Zelene trate stavi si v puščave . . .

Ti si to prej vedel, ljubi moj pesnik,
kakor jaz.

Te pozdravlja

Tvoj

Radoslav.

Iz našega kota.

(Povest. — Napisal Podgoričan.)

(Dalje.)

VI.

Po odhodu Ribnikarjevem se je obnašal Štempihar jako oblastno.

Marsikom je srce upadlo tako, da si še misliti ni upal, da bi bil Štempihar storil kaj napačnega. Kmalu so bili Središčani krotki kot božji volki in so hvalili Boga, da so še na svetu, saj ni bilo več Ribnikarja, ki bi bil grajal Štempiharja.

Jeden sosed se je mrmraje stiskal v svojo hišo, kakor medved v brlog, drugi je pa celó izkušal ujeti kak žarek milosti raz Štempiharjevino: samo Mica s Krtine se je kaj malo brigala za Štempiharja ter prodajala lonce in točila žganje, naj je bilo Štempiharju prav ali ne. Kadar je pa Štempihar kot njen mejaš iskal kakšne stvari pri meji, izprašala mu je vest, da je Štempihar kar odkuril iz njenega obližja kakor pes, katerega gospodinja polije s pomijami.

Mica se ni veliko vtikala v vaške homatije in ni delala Štempiharju sitnostij, da bi se vznemirjal, zato je dejal večkrat Štempihar med svojimi ljubimi gosti:

„Kakšen lep mir je sedaj pri nas, ko ni več tega Ribnikarja, ki je delal le zdrabo in prepir! Veste, kako je hujskal Kadunjčeve? In Blisku in Krajčku je dajal potuho. Sedaj vidite, da je bolje, da ga ni.“

In ti ljubi gostje so mu kimali, ker včasih se je vendar ujel kak kozarček, kakor

pravimo, zastonj, ako sta bila Štempiharjeva zakonska dobre in židane volje.

Po padu Ribnikarjevem je Štempihar obrnil vse sile proti Krtini. To je moral razrušiti, ker tam se je vsedel sovražnik, kateri je spretno prerezoval žile, ki so donšale denar v Štempiharjev mošnjiček. Na Štempiharjevini so streljali z vsemi topovi na Krtino, toda trdnjavica se je držala trdno, in sovražnikova zastava — Micin obraz med vrati prodajalnice — se je pokazala po vsakem odbitem napadu. Ogledi, tožbe zaradi motenja posesti in drugi slični napadi Mice niso pokončali, ampak so jo vspodbujali k vstrajnejšemu delu.

Slab vojskovodja, da pusti sovražnika v zadnji trdnjavici, dasi si je osvojil že vso zemljo okoli nje!

Ali ta sovražnik na Krtini se ni samo hrabro držal v svoji trdnjavici, ampak je celo namerjal pridobiti si tisto zemljo za Krtino, ki je bila last Šimončka Samotarja, in tako boj razširiti in utrditi svojo moč ter oslabiti oblegajočega sovražnika.

O tem načrtu je zvedel Štempihar, predno je mogla Pogačarjeva Mica za vedno zasedi Samotarjevino.

Kako se je razburil vsled tega! Že sedaj je bilo na Krtini toliko življenjske moči, da je delala preglavico Štempiharju: kaj šele potem, ko se bodo mogli njeni lastniki svobodno gibati in širiti! Kadunjčevina mu je

toliko prizadejala in na! vsi ti duševni naporji naj bi bili zastonj? Ne, to ni smelo biti! Samotarjevina ni smela priti v roke Pogačarjeve Mice, ampak v njegove.

Šimonček Samotar je imel borno kočico, okoli nje pa njivo. Na severni strani je bila njegova sosedna Pogačarjeva Mica, na vshodu pa je bil po padcu Kadunjčevine Štempihar njegov mejaš; na zahodu pred hišo je imel cesto, na jugu pa stezo. Hišica ni bila veliko vredna, pač pa njiva ne toliko zaradi pridelka, kakor zaradi svoje lege ob cesti, kjer si je podjetnost lahko postavila hram za trgovino ali gostilno. Toda Šimonček Samotar ni imel ne zmožnosti ne denarja in česar je še k podjetnosti treba, in zato je ostal revni Šimonček Samotar, ki je rad sedeval v senci košate lipe pred hišo, ali pa je brbal po njivi in vzbujal njeno rodovitnost, ali pa obiskoval dobre ljudi, da je ujel kak grižljaj. Imel je ženo in sina, katera mu pa je Bog vzela, in zato je naš Šimonček živel še v večji nadlogi, ker ni imel nikogar, ki bi mu bil stregel. In tako je včasih v senci pod lipo premišljal svojo revščino ter delal načrte, kako bi si prekrenil, da bi živel lože in zložneje.

Sklenil je:

„Prodam to stvar, z izkupičkom pa poplačam dolgove, in kar mi še ostane, užival bom polagoma do smrti, saj ne bom tako več dolgo tlačil trave in kadil tobaka.“

Ker je vedel, da bi bila Mica na Krtini rada kupila prostor, da bi ne bila tako na tesnem, gre na Krtino in ponudi Mici svoj svet. Mica se ni obotavljala, ampak mu je takoj obljubila toliko, da sta lahko sklenila kupčijo. Martinek je dobil 50 gold. na kup.

Skoraj okamnel je Štempihar, ko je zvedel o sklenjeni kupčiji.

„Izgubljen! Zastonj je bil ves moj trud! Ta Mica me pokonča! Kako bom živel z otroki, ako bodo na Krtini prestrezali ljudi, ki nosijo denar v prodajalnico? Pol soseske se lahko ustavi tam, jaz naj pa pajčevine preštevam po stropu in muhe bijem. Znorel bi, če bi kaj pomagalo. In sedaj bo že toliko sveta njenega, kjer si postavi kar hoče.

Vražji Šimonček, da te ni prej k meni prineslo, kakor na Krtino!“

Tako je tarnal pred svojo ženo.

„Pa ti iz kupa vzemi! Ako nekoliko več velja, naj, tukaj se ne more varčevati!“ pravi ona.

In ker ni bilo drugače, poiskal je Štempihar Šimončka in plačal toliko dražje kakor Mica, da je Šimonček povrnil denar, kolikor ga je bil vzela od Mice. Kajpada se je začela sedaj pravda, v kateri je zmagal Štempihar ter postal lastnik Samotarjevine — a Šimonček polagoma — berač.

Kako je prišlo, mislim da bode mojim ljubim čitateljem najjasneje, ako jim podam pripoved Šimončka Samotarja samega, kateri je pogosto zahajal v našo vas. Tako me tudi nihče ne more dolžiti pristranosti. Gostoljubni ljudje so mu radi dajali jedi in kar je še potreboval, in dobrodušni starček je mnogokrat s solzami v očeh pripovedoval, kako je prišel na beraško palico. Dasi nam je bilo vse to dobro znano, vendar smo ga radi poslušali, ker je pripovedoval živahno in ker se nam je revež smilil. Njegovo pripovedovanje je močno ganilo vsakogar in zato jako vplivalo na mlajši rod, ki se sedaj ogiblje vseh ljudskih izkoriščevalcev.

„Ljubi moji!“ začel je vselej Šimonček Samotar, „poznate me, da se mi je godilo nekdanj bolje. Imel sem svojo streho in svoje ognjišče, in nič ne dé, da nisem imel na tem ognjišču dostikrat česa skuhati, moje je bilo in lahko sem se vlegel na svojo zemljo v senco. In sedaj sem berač, pravcat berač, živeč ob vaši milosti. Hu! da je prišlo tako daleč! Verjemite mi, da ne vsled moje lenobe, ampak vsled moje neumnosti, vsled moje nesreče! Le poslušajte, kako! Vsi veste, da sem imel svojo zemljo in hišico v soseščini Pogačarjeve Mice. Dokler sem imel ženo, — ki je umrla neke noči tiho, da še sam nisem vedel, kdaj — bilo je še moči živeti. Njivico je obdelovala ona, jaz sem pa tudi zaslužil kak krajcar. Vedno smo imeli za sol in tobak.

Ko sem pa ostal na svetu sam, začelo mi je biti hudo na svetu. Ej morda je to

kazen za moje pregrehe v mladosti. V hišici mi je bilo dolg čas, pred hišico me je zeblo celo ob solnčnih dnevih, ker je bila kri že premrzla, delo na njivi me je težilo. In tako sem premišljal, kako bi si vendar zboljšal svoje revno življenje. Videl sem, da tako ne morem dalje živeti, ker zaslužka ni bilo, zadolžiti se pa tudi nisem imel kje. Slaba se mi je obetala. Obupal bi bil, ako bi ne bil zaupal v božjo milost in v dobroto dobrih ljudi. Tedaj mi je prišla v glavo taka-le misel: Prodal bom hišico in polagoma užival tiste denarce, ki mi ostanejo. In zares sem sklenil iti k Pogačarjevi Mici, da ji ponudim svoj svet.

In naredila sva kupčijo, rečem vam, dobro kupčijo, ker mi je obljubila plačati, kolikor sem zahteval. Izgovoril sem si bil do smrti streho, ker sem mislil, da drugega mi do smrti ne bo primanjkovalo. In sedaj sem se štel srečnega vsled te kupčije in sem mirno prespal naslednjo noč, ker sem bil vendar jedenkrat brez skrbi.

Naslednjega jutra, ko sem sedel pod lipo in gulil ta-le svoj vivček, ugledam Štepiharja, ki se je bližal Samotarjevini. „Kaj-li išče?“ mislil sem si in ga opazoval. On pa je prišel do mojega sveta tikoma Krtine, ustavil se s prekrižanima rokama in meril z očmi mojo zemljo na dolžino in širino in v povprek. „Lahko ti je žal za to zemljo!“ mislil sem si. On se je pa spustil po meji navzgor in zavil po stezi skonca moje hiše in čez nekaj hipov je stal pred menoj. Čudil sem se njegovemu obisku, da sem nehal pušiti in mi je ugasnilo v pipi. Okoli ust mu je igralo prav sladko smehljanje, da mi je skoro dobro delo.

„Dobro jutro, Šimonček!“ ogovori me prijazno in mi podá še svojo mehko roko; seveda, kdor ne dela trdo, ta ima lahko mehko roko.

„Kakšna sreča me je doletela tako zgodaj?“ odgovoril sem mu.

Njemu je pa sladko smehljanje še vedno igralo na gladkih, tolstih licih. Bila ga je sama ponižnost in ljubezen. Polagoma je celo k meni sedel na klop, jaz sem ga pa gledal,

in zdel se mi je čim dalje boljši človek. Izpraševal me je o zdravju, življenju in o drugih mojih razmerah. Meni se je odprlo srce in odvezal jezik, da sem govoril ž njim kakor s prijateljem. Pripovedoval sem mu, kako živim in kaj namerjam v bodoče. Povedal sem mu tudi, da ta zemlja ni več moja, da je last Pogačarjeve Mice. Oj, kako se je začudil! Povedal sem mu tudi, koliko znaša kupnina. „Kaj? Tako malo?“ zavpil je on. „Nisem nevoščljiv Pogačarjevi Mici, pa toliko je vendar premalo. Dve sto goldinarjev si zavrgel!“ Jaz sem se mu čudil: „Kdo neki bi bil dal toliko?“ „Jaz“, pravi in se udari po prsih. „In toliko dam še danes, če je treba, ne zaradi sebe, ampak zaradi tebe, ker vem, da denarja potrebuješ.“ V meni se je vzbudila lakomnost in pohlep. Veste, 200 goldinarjev niso mačje solze! O grozovita pohlepnost po denarju! Da bi te nikdar ne bil poznal! Še sedaj se moram pokoriti, ker je nisem znal brzdati. Dve sto goldinarjev je bilo takrat zame celo premoženje; tega sem se polakomnil. Moj obiskovalec mi je povedal, kako naj razderem kupčijo z Mico, in mi na srce govoril, da me je sreča našla, ker bom naredil tako dobro kupčijo. In jaz sem vzel denar od njega, z Mico sem pa razdril kupčijo. O da bi tega nikdar ne bil storil!

V pravdi, ki sem jo imel zaradi tega z Mico, dobil sem jaz. Še sam ne vem, zakaj mi je šlo vse tako dobro.

Kako smo vriskali pri pijači po dobljeni pravdi! Hvaležen sem stiskal svojemu kupcu roko, ker se mi je smehljala brezskrbna bodočnost, katero mi je oskrbel. Za jezo Pogačarjeve Mice se pa nisem čisto nič zmenil. Z denarjem, ki mi je ostal, sem poravnal dolgove, pa mi je še ostalo kakih tristo gld. Sam nisem vedel, kaj bi počel; doma se mi ni zdelo varno shraniti jih zaradi ognja ali tatov, a v hranilnico v mesto jih dati nisem maral, ker je ta stvar presitna in preveč od rok. Najboljše je, tako sem dejal sam sebi, ako dam denar kakemu dobremu in poštenemu človeku, da mi ga shrani, pa tudi vrne ob vsaki priliki, ko ga bom potreboval.“

Ko je prišel Šimonček v svoji pripovedi do tu-le, prestal je in si obrisal solze iz očíj. Potem je zopet govoril, pa — tiho in oprezno:

„Ljubi moji, nečem vam imenovati njega, komur sem dal denar. Morda bi me šel tožit, da ga obrekujem, in mene bi zaprli. Pa kaj vam tudi to! Imel sem ga za prijatelja in zaupal sem mu. Zbral sem svoje denarje in jih nesel k njemu spraviti. Z veselim obrazom jih je vzel v svoje varstvo, meni so se pa pri njem zdeli varnejši, kakor ne vem kje.

Nekaj let sem živel brez skrbi. Po pismu sem imel izgovorjeno stanovanje, in k prijatelju sem šel včasih po kake male denarce za tobak. A rajši kakor denarce mi je dajal kak kozarec vina in zraven dobrega belega kruha. Ej, lepo je bilo, pa ne dolgo.

Približal se je čas, ko sem se moral vsled kupnega pisma izseliti. Nisem se srdil zaradi tega, ker vidim najrajši, da se godi vsakomu po pravici. Poiskal sem si pri sosedu stanovanje in se preselil, Štempihar je pa podrl mojo kočo. Nisem mu mogel ubraniti, pač pa so se mi rosile oči, ko se je zrušil nekdanji moj dom, kjer sem užil sicer veliko grenkosti, pa vendar tudi nekaj veselih uric. In Štempihar je preoral tla, kjer je stal moj rojstveni dom.

Tedaj se je naključilo, da sem potreboval nekaj denarja; posodil bi ga bil svoji sestri, ker do svoje sestre nisem mogel ostati trdosrčen. Mislil sem, da ga imam tako rekoč v roki in še veliko.

Šel sem k prijatelju. Ko sva bila sama, dejal sem mu:

„Prijatelj, denarja potrebujem za sestro, vrni mi tisto, kar sem ti bil dal spraviti! Obrestij nečem nikakoršnih, imej jih za skrb, ki si jo imel z mojim denarjem.“

O, da bi ga bili vi videli! Zarezal je zaničljivo nad menoj in še bolj zaničljivo dejal:

„Kakšen denar hočeš? Ali ga nisi že vsega zajedel in zapil? Ali ga nisi že nazaj dobil? Še več si dobil, kakor si dal!“

Zazeblo me je po vsem životu, vendar sem mislil, da se šali.

„I, nu, kaj se delaš takega? Tistih tristo goldinarjev vendar nisem zajedel in zapil. Če si mi včasih kaj dal, ni to še toliko. In košček kruha — ali je vreden jeden goldinar? Pa mi nisi dal tristokrat kruha in vina.“

„Ne imej me za bebca!“ zakriči nad menoj in pokliče svojo ženo:

„Ti, glej ga no, Šimončka, od mene hoče imeti denar, katerega je že davno zajedel in zapil; saj ti dobro veš, koliko sva mu že dala.“

Dasi sem bil star, zavrela mi je kri, da sem zavpil:

„Goljufija je to! Denar sta spravila, sedaj me pa hočeta odreti. Dajta mi, kar je mogoča! Ali si tak prijatelj?“

„Saj se mu res blede“, oglesi se ona, kar je mene še bolj raztogotilo.

„Čez deset dnij pridem po denar, pripravi mi ga!“ zavpijem in odidem.

„Starec, ali se ne znaš obnašati bolje?“ zavpije ona za menoj.

Ko se doma umirim in pomislim, kaj se mi je ravnokar prigodilo, zdelo se mi je vse preneumno; kesal sem se, da sem se bil tako izpozabil in za resnico imel prijateljeve besede. Vse ni moglo biti nič drugega kakor šala.

Čez deset dnij sem šel zopet po denar. Ne morem vam povedati, kako so me sprejeli. Vse je bilo na nogah: on, ona, otroci, hlapec, dekcle, vse je vpilo: „Samotarjev Šimonček nori, nori.“

Oni človek ni dal do sebe; zato bi bil skoraj sam mislil, da sem brez uma.

Ali na mojo vero, pameten sem bil gotovo bolj, kakor takrat, ko sem zaupal lakomnežu denar. Opravič nisem nič. Ko sem bežal domov, razlegalo se je za mano zlobno zabavljanje in slišal sem besede:

„Glejte norca! Več let smo ga napajali in pasli, sedaj pa hoče od nas še denarja! To je pravi norec!“

Meni je bilo hudo, da sem se razjokal, in šumelo mi je v ušesih: Norec, norec ...

Kaj sem hotel? Šel sem v sodišče in naredil tožbo za denar.

Med tem pa se je bilo po vsem našem kotu razneslo, da se mi blede. Koder koli sem hodil, postajali so ljudje, na uho so mi pa letele besede: „Šimonček Samotar nori.“ Meni je bilo grozno hudo. Čimbolj sem zatrjeval, da sem zdrave pameti, da mi hočejo vzeti denar, manj so mi verjeli.

„Šimončku se meša!“

Pričela se je pravda. Ali moj Bog, vse me je gledalo po strani, celó v sodišču, in si namigavalo. Vse se je sukalo zoper mene. Povedali so mi, da sem vse zapravil, zajedel in zapil, da nimam ničesar dobiti. Vesel naj bom, ako me ne zapró zaradi obrekovanja in žaljenja.

Seveda sem naposled hudo vzrojil — kdo bi ne bil? Na besede nisem pazil in v razburjenosti izrekel marsikakšno zabavljico. Ali kaj mi je pomagalo: Sodnik me je dal iz dvorane iztirati, in pravde je bilo — konec.

Tako sem postal berač in zaničevan — norec.“

In Šimonček Samotar se je po teh besedah vselej milo razjokal, otroci so utihnili, starejšim so pa tudi dostikrat igrale

solze v očeh, dokler se niso vsega privadili.

Tako je bil dal Šimonček denar shraniti in tako ga je dobil nazaj. Štempihar je bil vesel, da je bil možiček tako potlačen; sedaj je bil posestnik Samotarjevine in zajel Krtino od vseh štirih stranij. Hotel jo je izstradati in razrušiti, a to ni šlo tako hitro, kakor si je želel.

Šimonček ni imel potem ničesar, niti stanovanja. Usmilila se ga je Kadunjčeva Marijanka, ki se je bila omožila v kočó ter ga vzela pod streho, saj je vedela, kako hudo je, ako vržejo človeka na cesto.

Tako so se sukale stvari v našem kotu. Hiša za hišo se je posula v razvaline, in ljudje so prišli deloma s slabim gospodarstvom, deloma po nesreči ob vse, pomagali so si pa nekaterniki na površje ter so potem lahko ukazovali in gospodovali, krotili ljudstvo in izžemali.

Toda „svaka sila do vremena“! Ljudje so izprevideli, da tako ne sme biti. Ako pa hočejo premeniti razmere, morajo si sami pomagati, pomagati z združenimi močmi.

(Dalje.)

Na tuji zêmlji.

XIX.

Roma — Amor.

Zadnjikrat torej le-tù v tem dragem, ponosnem svetišču,
 Knezov-apostolov god zadnjikrat tukaj slavít!
 Leta nevdržno bežé — odcvèlo je sedem pomládij,
 Kar sem ti, blaženi Rim, prvi prepeval pozdráv.
 Nisem še upal tedàj, da zibal ti srečo boš moja,
 Vendar z neznano močjó tvoj me začaral je kras.
 Tekla so leta, in mir se vračal je v dušo mi bólnó,
 Vse mi prevzela srcè tvoje ljubezni je slast!
 Danes, oh danes — slovó . . . Odcvèlo je sedem pomládij,
 Mèni življenja je cvet ž njimi najlepši zvenèl — —
 Knezov-apostolov dan, kakó je ta praznik slovesen
 Tù, kjer pod kúpólo spi Cerkve najprvi krmár!
 Trume ga ljudske slavé, in v prsih jim pólje veselje,
 Mèni slovesa bridkost tožno zaliva srcé.
 Zadnjikrat danes le-tù — — „o felix Roma, o — felix“ —
 Pesem, le vábi v okó sôlzo mi — ni me je sram!
 Sôlza bridkosti je to in sôlza je dolžne zahvale:
 Tisoč prejel sem dobrot v tvojem naróčaju, Rim.

Žejna je vzorov mladóst — ti vzorov si dal mi najblažjih,
 Z mèhko, dobrotno rokó v dušo si pisal njih sled.
 Vir si modrosti odprl, nekáljene mēni modrosti,
 Da se nemirni je duh vánjo zatapljal želján.
 Z vencem najlepšim ovil, s svečeniškim si vencem mi glávo,
 Od nerazrušne Čerí božje oblasti mi dal . . .
 Zdaj mi je iti od tod — o koliko dragih spominov,
 Koliko miljenih sanj, koliko rádostnih ur;
 Koliko ljubljenih src zapuščam v naróčaju tvojem,
 Rim, presrečni ti Rim — ko mi je iti od tod!
 Z Bogom, oj z Bogom tedaj ti mesto moje ljubezni,
 Z Bogom ve blažena tlà, polna svetniške krvi!
 Z Bogom moj prvi oltař, ki na njem sem v tihem trepetu
 Z darom najvišjim Bogú, kar sem imèl, darovál . . .
 Vse naj ostavim — oh nè! Ljubezen vsaj nesem naj s sábo,
 Žárno ljubezen za té, mesto najdražjo vseh mest!

M. O.

Slovénska liturgija pri Južnih Slovénih.

(Povestne črtice. — Poleg *M. Mesića*, *S. Ljubića* i. dr. sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

Slovénska liturgija pri Bolgarjih.

Kakor so bili že preje takoj po Metodovi smrti nekateri njegovi učenci zbežali na Bolgarsko, tako jih je mnogo iskalo zavetja pri Bolgarjih tudi tedaj, ko je bila Vélika Moravska razdejana. Najimenitnejši med temi prognanci so bili že omenjeni Gorazd, Klement, Naum, Angelar in Sava. Bolgarska jih je radostno vsprejela; a oni so jej prinesli slovenski jezik v cerkev in seznanili jo s slovénsko knjigo. Za Bolgarsko je bila to veliko izpremema: do sedaj so jej namreč bili učitelji Grki, a od sedaj Slovéni, katerim je torej izročila svoje cerkve in samostane.¹⁾

Tedanji bolgarski knez Boris, ki je pri krstu sprejel ime Mihaela, svojega kuma in zaveznika grškega cesarja, občeval je sam mnogo z Metodovimi učenci ter je, kakor veli o njem Klementov življenjepisec, „željno in rad vsak dan se razgovarjal ž njimi, učeč se od njih stare povesti in življenja svetnikov in slušajoč sv. pismo iz njihovih

ust.“ Gorazd, rodóm Moravec, prešinjen z Metodovim duhom, postal je nadškof bolgarski v Ohridi, uprav tam, kjer sta se stikali meja bolgarska in srbska v južnem koncu; knez Boris-Mihael je poveril upravo moravskim beguncem, da bi ves narod vzgojili v duhu krščanstva. Tako je Bolgarska postala predhodnica v prosveti celemu Slovénstvu, Bolgarska je sprejela pravoverni katoliški nauk, in Rim ji je varoval slovensko liturgijo, dasi je bila ta liturgija slovénška nekaj različna od one prvotne v Panoniji in Moravski. Tako je Bolgarija tudi cerkveno stala v sredi med iztokom in zapadom, ki sta se bila uprav tedaj pomirila, z izobčenjem namreč carigradskega patrijarha razkolnika Fotija (881) ter po smrti grškega cesarja Vasilija (886) in na početku vladanja Leona VI. filozofa. Knez bolgarski Mihael se je vse dni do konca svojega vladanja (888) trudil, da povzdigne svoj narod versko in politično. To je nadaljeval še z večjo gorečnostjo in sijajnejšim uspehom njegov sin in naslednik car Simeon. Odlični Metodovi učenci, med njimi posebno Klement, rodóm Bolgar, kateri je najprej bil za

¹⁾ M. Mesić o. c. 240; S. Ljubić I. 300.

škofa v Velici, a po Gorazdovi smrti za metropolita v Ohridi, napolnili so z duhom apostolov slovenskih vso Bolgarsko, preporodili jo in duhovno okrepili. V kratkem je Klement imel do 3500 učencev; najboljše je odločil za duhovništvo in učiteljstvo ter jih pošiljal v razne kraje, da so pastirovali in učili. Življenjepisec njegov veli o njem, da „nikdar ni bil brezposlen, temveč je ali poučeval deco, nekaterim pokazujoč pismena, nekaterim tolmačeč zmisel sv. pisma, druge vadeč v pisanju, ali pak je molil, ali čital, ali pisal knjige“. Umrl je l. 916. Omenil sem že, da je tudi pisavo izboljšal. Klement je namreč nekoliko težko Cirilovo glagoliško pismo preuredil, da je bilo bolj podobno grškim črkam, katerih so Bolgari že bili navajeni, ter je sestavil poleg grške in glagoliške novo azbuko (abecedo), katera se sedaj imenuje „cirilska“, a bi se dosledno imela zvati „Klementica“. In tako so Bolgarji popustili svoje prvotno glagoliško pismo in je zamenili s (pogrešno tako zvanim) „cirilskim“, katero so v naslednjem sprejeli tudi Srbi in naposled še Rusi.

Klementovi učenci so širili nauk svojega učitelja in delovali v njegovem duhu. Med njimi se omenjajo posebno: Ivan, poznejši eksarh bolgarski; Teodor Doksov, redovnik; pop Grigorij, črnorizec Hraber, kateri so poleg mnogih drugih mož Bolgarsko v kratkem času učvrstili v veri in posvetili s pomočjo narodne knjige. Ta doba se imenuje zato zlata doba bolgarska. Velik del slave zaradi tega toliko sijajnega razvitka gre pa tudi učenemu carju Simeonu. Sam se je trudil za duhovni pokret; bil je jeden izmed redkih slovénskih vladarjev,¹ kateri je bil jednako večš meču in peresu. Premagal je Grke, obrnil se v Rim ter dobil od papeža Janeza X. carsko krono (923). Razven škofa in zatem nadškofa Klementa postavil je Simeon tudi Konstantina, Cirilovega in Metodovega učenca, za bolgarskega škofa. Klementov življenjepisec pa veli o njem t. j. o Simeonu carju, da je bil krepostnega in blagega srca kakor oče, in da je želel blagor cerkve božje.

In tako se je Bolgarska povspela na vrhunec svoje slave uprav tedaj, ko je Velika Moravska razpadla; in kakor je nekdanj za kneza Mihaela stala v prijateljskih odnosih z rimsko stolico, tako se je sedaj zopet k njej obrnila. V veliko nesrečo pa je pahnil Bolgarsko car Simeon, ko je prestopil k carigrajskemu razkolu. Od njegove smrti (927) pa tje do zatona carstva bolgarskega pod grški jarem (1018) slabela je stopnjema ka-

Slikal † Ant. Cej.

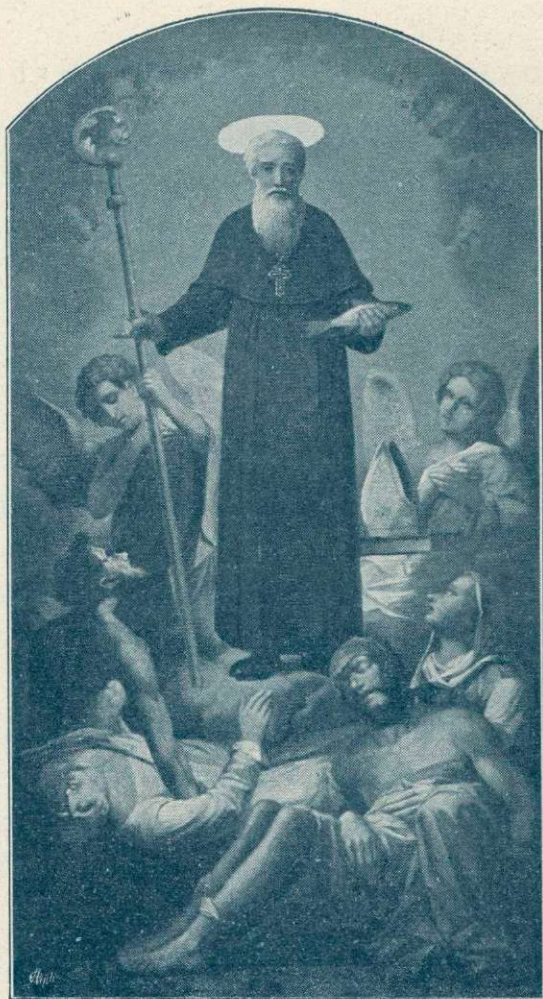
S v. J o ž e f.

kor politiška moč tako tudi književnost bolgarska. Ta si je sicer nekoliko opomogla za carja Asiena I. (1186—1196), in se zopet vsaj do neke višine povzdignila za Ivana Asiena II. (1215—1241) in za Ivana Aleksandra (1330—1371). Ali tu treba pripomniti tudi to, da se je za grškega suženjstva in za silnih vojen, ki jih je imela Bolgarska po obnovitvi svojega carstva, jezik slovénko-bolgarski polagoma kvaril. Ta izprememba je bila tako nagla, da se v drugi polovici

XIV. veka bolgarski jezik komaj razlikuje od sedanjega.¹⁾

Pod Turki in Grki.

Leta 1396. so barbarski Turki porušili bolgarsko carstvo in v naslednji dobi zatirali in uničevali lepo bolgarsko deželo. Propala je tudi bolgarska književnost in ž njo cerkveno slovstvo. Samo majhni ostanki so se ohranili med duhovniki in v samo-

Slikal † Ant. Cej.

Sv. Jošt.

stanih, kamor grabljiva pest turška na srečo ni dosegla.

Ali ko vzame sultan Muhamed II. Carigrad ter zruši grško cesarstvo l. 1453., sve-tujejo Grki s svojim patrijarhom na čelu turškemu sultanu, da, ako mu je kaj do mira v Bolgarski, naj čisto zatere bolgarski narod, a zlasti njihovega patrijarha in duhovništvo; zviti razkolni Grki so se nadejali, da bodo

s tem prisilili Bolgare, da vendar naposled pripoznajo vrhovnost grške cerkve, od ka-tere so se bili zopet odvrnili, ter da sprej-mejo grški jezik in grško prosveto. Turčin seveda rad zvrši ta nasvet, poruši patrijar-hijo bolgarsko, a namestu nje posadi v Trnovu grškega metropolita z naslovom: „eksarh cele Bolgarije“, podložnika grškega patrijarha v Carigradu.

Takoj so poplavili bolgarsko zemljo grški popi, katerih glavna naloga je bila, javne in zasebne knjižnice uničiti, šole bolgarske od-praviti, a zlasti narodno duhovništvo zatreti ali iz dežele pregnati. Zato ni ostala do danes ni jedna tiskana knjiga na bolgarskem zemljišču, akoprem se zna, da so tam bile tiskarne, posebno v Samokovu in v Solunu. Samo nadškofija ohridska, kjer se je takoj izprva bolgarski živelj nekaj krepkeje uprl grški zvijači, ohranila je še nekoliko časa svojo samostalnost in pridržala v svoji oblasti do 48 eparhij, ponajveč v Arbaniji, v Epiru, v Tesaliji, a samo nekatere v Macedoniji. Izmed mnogobrojnih samostanov, kateri so krasili to slavno zemljo, ušli so propasti samo trije, ker so bili skriti v gorovju, namreč hilendarski in zografski na Sveti gori in rilski na Balkanu, kjer se mejita Bolgarska in Macedonija; v zadnjem se je ohranilo nekoliko jako važnih in dragoce-njenih starin in rokopisov.

Carigrajski razkolni patrijarh je nepre-stano delal proti Bolgarjem. Nagovoril je sultana Mustafu III., da je zatrl tudi bol-garsko nadškofijo v Ohridi. Malo pozneje so strogo zabranili vsako uporabo sloven-skega jezika v službi cerkveni in v šoli med Bolgarji ter so povsod uvedli grški jezik po grških popih in učiteljih, kateri so rabili vsa sredstva, da povsem zatró Slovanstvo tudi v teh krajih. Tako se je dogodilo, da je celó bolgarsko ime izginilo še s sulta-novega dvora.¹⁾

V tej burni in nesrečni dobi si je našla književnost bolgarska utočišče ne samo v podunavskih deželah, v Valahiji in Moldavi,

¹⁾ Mesić 241; Ljubić 299 sl.

¹⁾ Ljubić 306; Mesić 337.

kjer je ostala do XVIII. veka slovénščina izključivo cerkveni in državni jezik, nego tudi v Erdelju (na Sedmograškem), kjer so jo rabili v cerkvi. Ali početkom XVIII. veka sta hinavstvo in zvijačnost grška dosegli, da je sultan tudi iz Podunavja iztrebil ostanke bolgarske prosvete. Sultan, nahujšan od grškega patrijarha, izžene najprej iz te dežele vojvode, kateri so do tedaj bili plemena bolgarskega, in postavi druge vojvode grškega rodú; a malo pozneje zapové, da se v cerkev in v vse državne posle mesto slovénškega uvede grški jezik. Tako je bilo do l. 1820., ko so Rumunci, ne mogoči več trpeti tujega nasilstva, s silo izgnali turške in grške begove (gospodarje). No vendar je ostalo tedaj v deželi ne malo grških duhovnikov; zato se je grški jezik večji del pridržal v cerkvi, dokler ga ni knez Aleksander Kuso (1862) popolnoma pregnal iz dežele.

Na Bolgarskem pa je trajalo najhujše robstvo do l. 1830. V vojni, ki so jo tedaj Turki imeli z Rusi, bili so naposled prisiljeni zopet službeno pripoznati, da res živi v njihovi državi narod, kateri se imenuje bolgarski. Krimska vojna l. 1854—1856. je nekoliko razjasnila bolgarsko vprašanje, s katerim se je začela baviti evropska diplomacija. Vstanek bolgarski l. 1861. je končal v Bolgariji nasilja grške cerkve carigrajske. Bolgarji so si od te dobe na novo uredili svoje hiše božje po narodnem duhu in jeziku in dobili duhovnike iz svojega rodú. Bog daj, da se ta nesrečni rod, kateri je toliko trpel od nevernih Turkov in krivo-vernih Grkov, otrese zvijačno mu vsiljenega razkola in se združi s katoliško cerkvijo, katera je mati njegovega slovstva in njegove moči.

Knjige.

Čisti bolgarsko-slovénški jezik se nahaja samo v najstarejših rokopisih. Tu omenjamo samo cerkvene in posebno liturgijske knjige v Bolgarjih. Naslednji rokopisi iz XI. in XII. veka se hranijo v Rusiji: „Obštnik“, „Žaltar“, „Sbornik“, „Otečnik“, „Cvetnik“ itd. Najstarejša tiskana knjiga bolgarska je naj-

brže: „Evangelije naprestoljnoje“, morda tiskana v Tergovištu l. 1512. V XVI. veku je bilo natisnjenih nekoliko cerkvenih bolgarsko-slovénških knjig, posebno v Valahiji in Moldavi, za Vlahe, ali ni v jedni ni jezik čist, nego je že tedaj tu manj tu več pomešan z ruskim. Najstarejše v Valahiji tiskane slovénške knjige so: „Trebnik“ l. 1534.—1536., „Evangelie“ (v Ogrovlaški) v prvi polovici XVI. veka, „Evangelie“ (v Vlaški) ok. l. 1537., „Apostol v Tergovištu“ l. 1547.¹⁾

Slovénška liturgija pri Srbih.

Po Cirilovih in Metodovih učencih so se seznanili tudi Srbi s posebnimi cerkvenimi uredbami slovénških apostolov ter so sprejeli knjigo in liturgijo slovénško od Panoncev, Bolgarjev in Hrvatov. No, ali so tudi Srbi iz početka cerkvene svoje knjige pisali z glagolico, ne dá se natanko dokazati, a je verjetno. Vendar so skoro zatem začeli tudi oni po vzgledu sosedov Bolgarjev rabiti Klementovo pismo „cirilico“, katera je v XI. in XII. veku pri Srbih že povse zavladata i v cerkvenih i v svetnih spisih.

Sosedstvo in vsakdanje občevanje z Grki in z bizantinskim cesarstvom je brez dvojbe že izprva naklonilo Srbe k Carigradu, kateremu so tedaj tudi politiški pripadali; zato se je pozneje, za Fotijevega razkolništva, večina srbskega naroda, zlasti na iztoku in na jugu, odcepila od rimske cerkve ter se združila z grško-iztočno. Pa zaradi mnogih in pogostih domačih nemirov in krvavih bojev s sosedi, kateri so drug za drugim poskušali, da si podvržejo srbsko zemljo, ni mogla pri Srbih knjiga in liturgija slovénška dolgo časa napredovati. Uprav tedaj, ko se je Bolgarska okrepila in ojačila po novem slovénškem duhu, propadala je Srbija politično, zapletajoč se v neprestane notranje boje in v vojne z Bolgarji in Grki, kateri so jo najpreje večkrat oplenili in opustošili, a končno tudi spravili pod svoj jarem (1018). V tej temi ni moglo vzkleti niti slabo drevce na književnem polju srbskem.

¹⁾ Ljubić 305, 54.

V drugi polovici XII. veka, za vlade velikega župana Stepana Nemanje, zasijalo je sicer blago solnce samostalnosti in prosvete tudi Srbom, posebno še zatem, ko je Stepanov najmlajši sin Sava, prvi srbski nadškof (1221), uredil v Srbiji še cerkvene stvari, utemeljivši dvanajst škofij. Ali ta samostalnost in prosveta nista bili plod postopnega razvijanja narodnega duha. Srbija, toliko časa carigrajska sužnjica, bila je jako otôpila svojo naravo v bizantinizmu, kateri ji je bil prodril v žile in jo pokvaril do mozga. Srbski vladarji so trdno upirali svoje oči na Carigrad; tje so stavili svoje nadeje; po iztočnem vzgledu so urejali svoj dvor in državno upravo; iztočne običaje so udomačevali, grški jezik in grško književnost so negovali, kakor da srbsčina ne bi bila vredna višjih stanov. Zato ni čudo, da sta narodni jezik in narodna naobraženost v Srbiji ostala v povojih ter bila čisto neplodna tudi tedaj, ko se je Srbija dvignila do največje politiške sijajnosti.¹⁾

Jezik in spisi.

Slovénški jezik je ostal v prvi dobi samo pri bolgarski cerkvi nepokvarjen od tega iztočnega upliva; a tudi srbski cerkvenjaki so opazili za časa, da v obrambi tega jezika je njihova rešitev od grške cerkve, katera je zmerom čakala ugodne prilike, da poplavi Srbijo kakor i Bolgarsko, in da ji usili svoj jezik. Zato so se srbski duhovniki učili posebno slovénškega jezika, kateri pa kot mrtva beseda in ne izvirajoča iz domačega življenja jim ni mogla vzbuditi prave ljubezni in navdušenosti.

Cerkveni stan pak je imel v Srbiji kot jedini zastopnik naobraženosti močen upliv tudi na državno upravo, in njemu so bile izključivo poverjene vse službe in vsa dostojanstva dvorne in državne pisarne. To je jedini vzrok, da so zakoni in drugi spisi teh pisarn iz večine bili napisani slovénški, a ne grški. Pa ker je bilo večkrat potrebno, da jih razume tudi prosti narod, kateri ni bil več slovénščini, zgodilo se je, da so

pisarji često uvajali v spise oblike navadnega govora, da bi preprosto ljudstvo misel zakonodavca lože razumelo; včasih so pa tudi nehoté iz navade rabili kak domač izraz.

Iz te nedoslednosti in iz tega neznanja je nastala neka brezlična zmes slovénškega in narodnega jezika v javnih spisih srbskih. No, mogla bi vendar zaradi pomanjkanja tedanjih spominikov biti na veliko pomoč marljivemu filologu, da na njej osnuje sliko ljudskega jezika one dobe. Tam pak, kjer niso neposredno pisali za preprosti narod, nego samo za cerkev ali za cerkveni stan, niso se prav nič ozirali na narodov jezik, ampak rabili slovénščino. A ker je ta, kakor smo rekli, bila Srbom mrtva beseda, niso je dobro znali; poučevanje v slovenščini je slabo uspevalo in rodilo jako malo sadú; celó odtujevalo je izobrazence narodnemu značaju in zaviralo duševni razvitek.

Zato nimajo poskusi v slovénščini, kateri so proizšli iz srbske šole tje do XVIII. veka, nobenega skupnega načela, nobene jednotne smeri; brez tega pa ni pravega značaja, ni jedinstva književnega. Zato so ti književni poskusi srbski v obče slabi in brez notranje zveze, obsegajo samo življenjepise srbskih vladarjev in cerkvenjakov, mršave letopise in slične zbirke, iz katerih se navadno spozna podlost tedanjih pisateljev, kajti oni hvalijo tudi najgrje kraljevske čine, in še tedaj, če so pisali v sami kraljevski hiši. Vse pak je prav v razkolnem bizantinskem duhu s pobožnostjo in z misticizmom pobarvano in namenjeno za bogoslužje; tu niti govoriti ne moremo o kritiki, o pravem književnem življenju, ali o svobodnem razvijanju narodnega duha: „vse in povsod je le robsko posnemanje in slaba kopija slabega originala.“¹⁾

Ruski vpliv.

Z bitko na Kosovem polju leta 1389. je bilo zrušeno srbsko carstvo Stepana Dušana, in Srbija je pala v pest divjim azijatom Turkom. Tedaj se je srbska moč zlomila, a stara slava jako potemnela kakor na politiškem tako tudi na književnem polju, a ostala na-

¹⁾ S. Ljubić I. 319; Mesic 245.

¹⁾ Ljubić 320.

deja, da o svojem času silneje in sijajneje zablíši. Zato ni čuda, ako je tudi v cerkvenem in nabožnem slovstvu, katero jedino je doslej med Srbi živelo, nasledila še večja tema, nego-li je dosedaj bila. Kakor po morju zadnje valčke pred tišino, zapazimo še nekaj spominikov srbske delavnosti, v katerih se je še za nekoliko časa ohranil vsaj čisti izraz srbske slovenščine.

Ko so početkom druge polovice XV. veka izumili umetnost tiska, niso ni Srbi ostali dolgo brez tiskanih knjig. Pa ko so Turki vse silneje širili in utrjevali svojo moč po jugoslovenskih pokrajinah, izginjale so narodne tiskarne s površja. In kako tudi ne bi, ko so bili samostani opustošeni, razvaljeni in požgani, a znatneji in bogateji ljudje poubiti ali iztirani! Ker se ni več toliko tiskalo, nastalo je naravno pomanjkanje cerkvenih in nabožnih knjig. V tem so Rusi hiteli tiskati cerkvene knjige v izpremenjenem jeziku slovenskem — v zmesi iz slovenščine in ruskega govora —, katere so Srbi, ne imajoči svojih, začeli kupovati in uporabljavati, ter se s tem učiti novega cerkvenega jezika. In tako so Srbi malo po malo pozabili svoj cerkveni jezik, a tudi za novega se niso posebno ogreli. Cerkvene knjige srbske so izgubile svojo značilno uredbo, in za tem že oddavna v Srbiji vladajočim srbizmom je nastopil še blodnejši od njega rusizem, kateri je v Srbiji pokvaril cerkveni jezik in narodno književnost.

Pa vendar so Srbi službo božjo ali liturgijo vršili zmirom v jeziku slovenskem, ter so ga ohranili do današnjega dne zjedinjeni in pravoslavni Srbi.¹⁾

Liturgijske knjige.

Najstarejše srbske knjige ozir. rokopisi za cerkveno porabo niso se večinoma ohranile v izvirnikih, nego samo v prepisih. In teh se nahaja še velika množica po samostanih in cerkvah na raznih krajih, v katerih živé Srbi. Posebno mnogo jih imajo Krušedol, Remeta, Vrdnik, Opovo, Šišatovac, vseh strok liturgijskih, kakor so: Služebnik

¹⁾ Ljubić 328.

ali liturgiarion t. j. misal, Trebnik ali ritual, Časoslovec ali horologion t. j. breviar, Oktoich t. j. osmoglasnik, Triod t. j. tripesnec, Minej t. j. zbornik o svetcih, Molitvoslov — molitvenik, Stihirar — slavospev svetcem, Typik in dr., a vsi ti prepisi so ponajveč iz novejših dobe, iz XVI.—XVII. veka, pisani sicer v slovénkem jeziku, a tako, da se jim pozna vpliv srbščine.

Ne dolgo po iznajdbi tiskarstva so pa poskrbeli tudi Srbi, kakor že omenjeno, da svoje domače pismo ‚cirilsko‘ in ‚slovénki‘ jezik po tiskanih knjigah tembolj utrdé in ohranijo v narodu in zlasti v svoji cerkvi. Prva tiskana srbska knjiga liturgijska je ‚Časoslovec‘ — horologion, ki ga je izdal Andrej de Thoresanis iz Asule v Benetkah leta 1493. V istem času je začel menih Markarij v Črni gori na povelje vojvode Jurija Crnojevića tiskati svoj ‚Oktoich‘ ali osmoglasnik na Cetinju 1494; zatem ‚Psaltir‘ 1495; in morebiti še ‚Molitvenik‘ ali Euchologion.

Nadalje je bilo mnogo srbskih cerkvenih knjig tiskanih v Benetkah pri Božidarju Vukoviću, kateri je tje pozval Črnogorca Pahomija v ta namen; te so: ‚Liturgion‘ ali ‚Služebnik‘ z evangelji 1519, ‚Psaltir‘ s ‚časoslovcem‘ 1519, ‚Psaltir‘ s ‚sinaksarom‘ in ‚časoslovcem‘ 1520, ‚Služebnik‘ 1527, ‚Katihizis‘ 1527, ‚Molitvoslov‘ 1527, ‚Oktoich‘ ali osmoglasnik 1536, ‚Oktoich‘ ali petoglasnik 1535—37, ‚Minej prazdnični‘ ali ‚Sbornik‘ 1538, ‚Molitvenik‘ ali Euchologion 1538—40; zatem ‚Psaltir‘ 1546, ‚Molitvoslov‘ ali Svetopisanje 1547 in 1560, ‚Služebnik‘ ali Liturgion 1554, ‚Tripjesnec‘ ali Tridion 1560, ‚Psaltir‘ s Troparom 1561, ‚Farizeovac‘ 1561.

Razven te glavne tiskarne v Benetkah so bile v oni dobi tudi med Srbi samimi še cirilske tiskarne, v katerih je izšlo tedaj več bogoslužnih knjig. Tako v Goraždju v Hercegovini, kjer je bil tiskan ‚Psaltir‘ 1529 in ‚Molitvenik‘ ali ‚Trebnik‘ 1531; v Rujanu blizu Užice: ‚Jevandjelie‘ 1537; v Mileševu v Hercegovini: ‚Psaltir‘ s ‚Sinaksarom‘ dnevnim in postnim, s ‚Troparom‘ in s ‚časoslovcem‘ z dnevno in nočno službo

1544 in verjetno tudi „Minej“ 1544, pa „Molitvenik“ 1545 in „Psaltir“ 1557; v Biogradu (Beratu) v Arbaniji: „Evandjelie“ o. 1552; v Skadru v Macedoniji: „Tripjesnec“ ali „Tridion“ 1561, 1563 in „Pentikostar“ 1563; v Mrkšini cerkvi v Črni gori: „Tetrojevan-gelj“ 1562 in „Petinkostar“ ali „Triod cvjetnyj“ 1566. No vsem tem srbskim tiskarnam je bil le kratek obstanek; zdi se, da so jih Turki zopet zatrli.

Od XVII. veka pak so dohajale, kakor smo slišali, cerkvene knjige pravoslavnim Srbom iz Rusije. S tem so torej Rusi nekako povrnili darilo, ki so jim je prej dali južni Slovenci s prvimi cerkvenimi knjigami. O omenjenem Božidarju Vukoviću, ki je bil iz Podgorice v Hercegovini pred Turki pobegnil v Benetke in tam osnoval srbsko cirilsko tiskarno, katero delo je njegov sin Vinko nadaljeval, veli Ivan Kukuljević (Arhiv I. 131.): „Knjige, katere so iz njegove in njegovega sina tiskarne izšle, bile so mnogo stoletij jedino duševno blago našega naroda iztočne cerkve. Pa še tudi sedaj ni skoro cerkve iztočnega obreda, v kateri se ne bi poleg novejših ruskih cerkvenih knjig našlo katero Božidarovo delo. Njega ima posredno narod naš zahvaliti, da se je v iztočni cerkvi vzdržal slovenski jezik, a ž njim tudi krščanski zakon (vera) v turški carjevini.“¹⁾

Op. „Srbska obitelj, poblížnja carigradskomu uplivu, izostaviv rimsko a obljubiv iztočno vieroizpovedanje, primi istina bo i ona glagoljicu i staro-slavensku rieč, ali ovu ne samo posveti cerkovnim obredom, no uvede ju i u vse svoje državne porabe; a kad u Bugarskoj popravi Kliment po grčkoj novu azbuku, izostavi glagoljicu, a sklóni se ka klementici, da tako i raznošču pismena to bolje obznači raznost svoje od hrvatske viere. Ovo je uprav ono doba, u kom ove dvojačice, Hrvatska naime i Srbska, koje su do sada sjale neogranično na istom polju, kao nerazdijlene seke (sestre), zasiekoše medje izmedj sebe, koje su se vriemenom žalibože pomnožavale i učvrstjivale, no ne tako ipak, da nije lasno i dan danaska porušiti jih u mah tako, da ne ostane ni traga njihova dojakošnjega obstanka.“ (S. Ljubić I. 74).

Slovénka liturgija pri Hrvatih.

Razven Bolgarske je bila Hrvaška ona zemlja, v katero so se zatekli Metodovi

¹⁾ Ljubić 54 sl.; Šafařík III.

učenci. Omenili smo že, da je prišlo na Hrvaško nekaj slovénkih duhovnikov že o prvem proganjanju kmalu po Metodovi smrti. Gotovo pa je nekaj Metodovih učencev s svojimi zvestimi verniki pribežalo na Hrvaško tudi takrat, ko so Madjari napadali Vel. Moravsko in posebno Panonijo.

Ta misel se nam zdi verjetna, ako samo uvažimo položaj Hrvaške napram Panoniji, iz katere je slovénko prebivalstvo bilo razpršeno. A popolnoma nas uverjuje o tem svedočanstvo iztočnega cesarja Kostantina Porfyrogeneta (sredi X. veka), kateri določno veli, da ko so po Svetopolkovi smrti v nastalem uporu in domačem boju prodrli Turki t. j. Madjari v Panonijo ter stanovnike zatrli, razpršila se je preostala množica in pobegnila k sosednjim ljudstvom, namreč k Bolgarom, Turkom, Hrvatom in drugim narodom; tudi starodavno predanje v narodu hrvaškem o Svetopolku, o Cirilu in Metodu, je dospelo samo po tem potu med Hrvate, in knjige, „ke pri Hervatih ostaše i pri njih se nahode, a zovu se Methodios“, kakor piše stari hrvatski letopisec, spominjajo nas knjig, ki so jih Metodovi učenci prinesli s seboj.¹⁾

Borbe v cerkvi.

Hrvaška, ki je v oni dobi bila sicer razdeljena v dve državi, v dalmatinsko in posavsko, vladala se je vendar politiški in cerkveno samostalno. Imela je svojega škofa na tedaj novo osnovani stolici v Ninu blizu Zadra, dočim je bil latinski nadškof za dalmatinsko primorje na starodavni prvostolici salonski, katera je sedaj v Spletu. Ninski škof Teodozij se je takoj leta 879. ločil od carigrajske cerkve, h kateri sta se bili nekaj preje nagnili Hrvaška in Dalmacija, in se vrnil k rimski cerkvi, spletski nadškof pa je i nadalje ostal združen s Carigradom. Tako je Teodozij postal v resnici katoliški hrvaški škof, neodvisen od Spleta. Zato so nastale borbe med hrvaškim škofom in spletsko stolico, katere so se rešile najprej na korist spletskega metropolita.

¹⁾ M. Mesić 241; Ljubić I. 308. A str. 105: Methodios = μεθ' ὄθως = meje občin, torej zakoniki!

V tem času so prišli Metodovi učenci na Hrvaško. Lepo priliko so imeli torej Hrvati sedaj, da slovensko knjigo brez upora uvedejo v svojo cerkev. Duhovništvo latinske Dalmacije je bilo še pod carigrajskim patrijarhom, z druge strani pa se je hrvaški škof Teodozij ninski trudil na vse moči, da raztegne svojo oblast tudi na one Hrvate, kateri so bili podložni primorskim škofom latinskim. Teodozij je zato radostno vsprejel slovenske bogoslužne knjige za cerkveno porabo; hrvaški duhovniki so istotako veselo pozdravili glagoljico kot sposobnejo od grškega in latinskega pisma za svoje glasove; a tudi narodu hrvaškemu je jako ugajala služba božja v razumljivem jeziku.

Ali to ni trajalo dolgo časa. Latinski škofje v Dalmaciji so se po smrti grškega cesarja Vasilija I. (886) povrnili k rimski cerkvi in takoj je nastala borba med spletsko in hrvaško škofijo, kakor malo prej med solnograško in moravsko Metodovo. V tej cerkveni borbi pa je zmagal Splet: ninska škofija mu je postala zopet podložna in začel je nasprotovati uporabi slovenščine v cerkvenih obredih.

Škofi rimsko-dalmatinski, na čelu jim spletski nadškof Janez III., so papeža Janeza X. prosili, da zabrani slovensko liturgijo kot protivno cerkvenim zakonom. Papež se je bal nestanovitnosti primorsko-latinskega duhovništva in se je izrekel v pismih do duhovnih in svetskih poglavarjev zoper slovensko liturgijo v hrvaški cerkvi. A ninski

škof Gregorij jo je hrabro in odločno branil; upal je namreč, da se osvobodi od latinskega spletskega metropolita, če bo imel slovensko liturgijo. Ali cerkveni zbor v Spletu, ki sta ga sklicala papeževa poslanika Janez ankonski in Leon prenestinski leta 925. in kjer so bili prisotni vsi omenjeni škofi, hrvaški kralj Tomislav in srbski knez Mihael, odločil je o slovenščini v cerkvi: „Da ne sme nijeden škof naše (spletske) pokrajine posvečevati duhovnikov za slovenski jezik; vendar more tak duhovnik v nižjem redu in v samostanu Bogu služiti; tudi ne sme v svoji cerkvi dopustiti, da se slovensko mašuje, razven ako mu nedostaje mašnikov, a da more dovoliti mašniku, da božjo službo opravlja v slovénskem jeziku, prositi mora rimskega papeža posebnega pooblaščenja“.

Zastonj je posređoval knez Tomislav pri rimski stolici, da zavrže ta sklep, ki je zelo vznemiril Hrvate in latince. Papež Janez, zapeljan od zvijačnih spletk primorskih latincev, poslal je malo poznej svojega poslanika Madalberta drugič v Splet; cerkveni zbor l. 928. je zopet zabranil slovenščino, in papež je potrdil ta sklep. Škofa Gregorija so premestili na skradinsko stolico, škofijo ninsko pa so zatrli ter njeno ozemlje podredili primorskim škofom.

Privrženci latinskega jezika so dobili vso oblast v roke in so po malem odvezemali tla slovenski liturgiji.¹⁾

¹⁾ Ljubić 29, 105; Mesić 242 sl.

Književnost.

Slovenska književnost.

Na razstanku. Spisali slovenski o smolci (Slovanske knjižnice snopič 78 — 81). V Gorici 1898. Mala 8°. Str. 375. Cena 1 gld. — Šest pisateljev-abiturijentov je stopilo pred svet s plodovi svojega mladega duha. Pač lepa je misel: ob razstanku podati si v spomin knjižico, skupno spisano! Radovedni smo jo prečitali. — J. M. Aleksandrov je na čelu pisateljskemu kolu z „Mladimi pesnimi“. Res so mlade po obliki in po mislih,

četudi se pesnik zavija v neprodarno meglo tajne modrosti. Njegov nemirni duh niha med realizmom in dekadentizmom sem ter tje, a nagiba se k dekadentizmu. Pesnik ima brez dvojbe lep dar, a je imel slabe učitelje, ki so ga zavedli na stranske poti, s katerih se bo moral vrniti. Za svarilen vzgled tega „modernizma“ bodi tukaj pesem:

Morske rože.

Ah ve rože, poznam hrepenenje
Sredi temnih, samotnih valov,

Ljubim vas kot življenje,
 Opojnost teh bledih cvetov —
 Misli vstajajo, misli gredó mi,
 V pijanih se srcih rodé . . .
 In življenje, to zdí se težkó mi,
 Ah življenje, ki tak ga živé
 Nekateri ljudje.

To je dekadénčno igranje z besedami, katere so vsaka zase lepe, a v celoti ne pomenijo nič; bralcu vzbudé v duši neko čustvo samo s svojim zvokom in s sanjarskimi fantomi, katere vzbujajo. Čitatelji „Dom in sveta“ niso dobivali takih pesmij, dasi jih je brez dvoma uredništvo prejelo mnogo; zato naj bodo tu za vzgled te vrstice, v katerih je pesnik po naših mislih najčistejše izrazil mišljenje dekadenta:

Po teminah
 Vlažne noči
 Hladni vetri
 Vejejo,
 V razdejanih
 Mračnih dušah
 Tak strastí se
 Smejejo . . .

Temnih, temnih,
 Nerazrešnih
 Mislij morje
 Tamkaj spi —
 Vgasni, vgasni
 V globočinah
 Noč z žarečimi očmi!

O obliki in o nekaterih nazorih se nečemo prepirati s pesnikom. Str. 18. pravi o sebi: „Potrt sem jaz, pijan disharmonij.“ Želimo, da se strezne. — Puc Dominik: „Silhouette“. Lahek mu je slog, prijetna pisava, tvarina reališka. „V spominsko knjigo“ je res dobra silhueta, „Iz bogastva“ je slabo disponirana. Semtertje kaže istinito dovtipnost. — Fedora Sokola: „Prvo cvetje“ kaže jasno Aškerčev vpliv, zlasti v onih pesmih, v katerih ironizuje politiko. — Ivan Prijatelj: „Brez vesla“. Pisatelj opisuje politika, ki ima le jedno veslo, namreč svojo častihlepnost; ko mu je neuspehi zlomijo, je brez vesla, izneveri se vsemu, za kar je prej navidezno gorel. Glavna misel je dobra; pisatelj je res mislil, ko je presojal politične dogodke. V slikanju značajev smo našli več zanimivih resničnih potez: poleg narodnjaka, ki je narodu zvest, dokler upa, da bo izvoljen, popisuje pisatelj izstradanega dijaka, ki postane socialista, koncipijenta, ki je dekadenten pesnik, človek brez

misli, in mestno damo. To so res ljudje brez vesla. Dobro je storil pisatelj, da jim je nasproti postavil nekaj dobrih, plemenitih značajev, dasi premalo. Dekadentizem (156), politična agitacija (159), izjava proti individualizmu (164), socialni demokrat (186), skeptik (194) so sicer površno, a v obče pravilno označeni. Kompozicija je pač nepopolna, v popisih dušnega življenja sem ter tje kaj pretiravanja, a spozna se dobro namen pisateljev, kateri je izražen tako: „Mi ne potrebujemo ljudij, ki bi mistično verovali v narod in ga oboževali, hočemo samo mož, ki imajo odprto srce in odkrite oči za narodove krute potrebe in za njegovo občutno bedo“ (229). — Jakop Voljč je priobčil pet resnih pesmic. — Frančišek Grivec: Ruski realizem in njegovi zastopniki. Z veseljem smo prečitali ta spis, dasi mlademu pisatelju nedostaje modroslovnega temelja, na katerem bi si osnoval jasne pojme o umetnosti. Kar popisuje kot nalogo umetnika —: „da v umetniški obliki opisuje resnično življenje, posebno pa sodobne socialne razmere in nas seznanj z zunanjim in duševnim življenjem sodobne človeške družbe“ — to je v istini naloga znanstvenega socialologa. Ali naj samo oblika dela razloček med pesnikom in učenjakom? Vkljub temu je zadel pri opisovanju novega realizma v obče pravo pot. Izreka se odločno proti naturalizmu (291), trezno presoja francoski realizem in njegove napake. Čisto prav popisuje junaka ruskih romanov: „Njegov nemirni duh se zaletuje sem in tja, išče rešitve zdaj v filozofiji, zdaj v zapadni omiki, zdaj v pravoslavju; naposled zajde v nihilizmu in pesimizmu. Pa tudi tu ne miruje, bori se tudi s pesimizmom in nihilizmom; v tem boju mu pogosto opešajo moči, če ne najde rešitev v požrtvovalni ljubezni do bližnjega“ (298). Dobro karakterizuje Gogolja, Turgenjeva, Dostojevskega, Tolstega, katerim šteje v zaslugo, da so „zmeren, zdrav idealizem združili z realizmom v lepo harmonijo“ (299). Žal, da se je to zgodilo premalokrat, ker so preveč skeptični in nimajo v glavnih kulturnih vprašanjih jednotne smeri. Končno pisatelj graja one slovenske realiste, katerim „lahkoživi in večkrat k lascivnosti se nagibajoči francoski realizem (ali bolje naturalizem) bolje ugaja, nego resni ruski realizem“ (392), svari pred dekadentizmom in priporoča Slovincem trezni zmerni realizem. — Želimo, da izpopolni pisatelj svoje znanje zlasti s preučevanjem pravega modroslovja; potem bo s svojo trezno sodbo lahko mnogo koristil. E. L.

Razne stvari.

Naše slike.

Božidar Raič (čegar sliko smo objavili na str. 545), je bil rojen dné 9. svečana l. 1827. v Halozah na Štajerskem. Latinske šole je dovršil v Varaždinu od l. 1838.—1844., modroslovne nauke v Zagrebu leta 1844.—1846. V Gradcu je vstopil v semenišče, kjer je poslušal Kolomana Kvasa predavanje o slovenščini. Tam je priredil za Slovence Hankova „Načala russkago jazyka“. 31. mal. srp. l. 1850. je bil posvečen v mašnika. Kot kapelan v Slivnici je mnogo občeval z Oroslavom Cafom, kapelanom v Framu. Ta ga je še posebno vnel za jezikoslovje. L. 1853. je dobil službo začasnega učitelja slovenščine in zgodovine na mariborski gimnaziji, kjer je učence vnemal za materin jezik, zlasti za staroslovenščino. L. 1860. je zahteval Raič, „da se morajo tudi nekateri predmeti v slovenščini poučevati“ ter se je skliceval tudi na jezuite, kateri so kot ustanovniki mariborske gimnazije (l. 1757.) spoštovali pravice slovenskega jezika, dokler je bila v njihovih rokah. Ta zahteva je pa nasprotovala učnemu črtežu, katerega je ravno takrat ministerstvo vpeljevalo na gimnaziji. Ker je bil neupogljiv zagovornik slovenščine, moral je še l. 1860. pustiti učiteljevanje in nastopil kapelanijo pri sv. Barbari v Halozah. Leta 1868. je postal župnik ravno tam ter opravljal pastirsko službo do smrti dné 6. rožnika leta 1886. Kot pisatelj je deloval večinoma na jezikoslovnem polju. Že kot bogoslovec je spisoval „Besednik slovensko-němački ili dijački“, l. 1853. je spisal za „Zoro“ „Uvod v slovnica vseslavenskaja“. Trudil se je, da bi sestavil „vseslavenski“ jezik na podlagi stareslovenščine, kateri naj bi bil skupno književno narečje vsem Slovanom. Pozneje je sam izprevidel, da je ta lepa misel neizpeljiva. Isto leto sta izšla v „Zori“ spisa: „Ciril i Metod prvoja věroučitelja slavenskaja“, in „Črtica o vsersuskoj carevině“. V „Šolskem Prijatlu“ l. 1855. je spisal „Svetovit i Ciril, Radegostov i Perunov pod“; v „Novicah“ mnogo jezikoslovnih člankov, „Narodne učilnice, kako so bile in kako bi naj bile“, za „Matico Slovensko“ več spisov, zlasti „Črtice o Prekmurcih i njihovem govoru“, „Prekmurski knjižniki pa knjige“, „Kremljev in Cafov življenjepis“, v „Slovenskem Štajeru“ razpravo o „Duševnih razmerah“. V rokopisu je zapustil obširen „Dopolnek in razjasnila k Miklošičevemu slovarju“ in več manjših jezikoslovnih razprav. Kot politik je zlasti rad govoril na ta-

borih, kjer je z vneto besedo navduševal za narodno delo ter izdal za vzgled politikom življenjepis Havlička Borovskega. L. 1884. je bil izvoljen za državnega poslanca, kjer je pogumno zagovarjal pravice slovenskega jezika. Pokopan je v Ljubljani v istem grobu kakor Levstik. — *Asuan* v Zgornjem Egiptu. (Str. 585.) Ker se sedaj oči vsega omikanega sveta obračajo v Egipt in v Sudan, ki je po zmagi v minulem mesecu zopet združen z Egiptom, zato podajemo tudi mi zopet nekaj spominov iz Egipta. Danes bodi slika mesta Asuana. To ni znamenito po velikosti, zakaj šteje menda le kakih tisoč prebivalcev, pač pa je imenitno v drugih ozirih. Stoji v zgornjem Egiptu; kraj ti kaže vsak zemljevid. Potovalec je prišel tje do novejšega časa s parnikom ali ladijo po Nilu, dandanes vodi tje tudi železnica. Mesto ima prav lepo lego in obliko, kakor se vidi tudi iz naše slike. Večina prebivalcev je mohamedanska, a tudi katoličani imajo tukaj — dejal bi — znamenito središče, ker je tukaj sedež „misijona sinov Jezusovega srca za srednjo Afriko“. Tu je vedno živahno gibanje, tudi kupčija cvete. Semkaj prihajajo po zimi turisti, todi mimo gredó karavane v južne kraje. Velezanimiva je okolica asuanska. Ne daleč proti jugu je prvi slap ali tako imenovani katarakt Nilov. Na obeh bregovih se vzdigujejo visoke granitne pečine, po sredi struge pa štrlé mnogoštevilne skale in Nil šumi s svojimi vodami med njimi. Že v starih časih so tukaj lomili kamen za razne stavbe. Na površini pečin pa se vidijo hijeroglifske pisave in podobe — kot trajen spomin nekdanjih dnij. — Na levi strani mesta so katakombe, pokopališče nekdanjih prebivalcev. Ravno nasproti mestu je otok El-Sag, nekdanja *Elefantine*, kjer so merili višino Nilovo. Dalje proti jugu je še več prelepih Nilovih otokov. Najimenitnejši je El-Hejf, nekdanje File s slavnimi templi in starinami. Slavna je minulost tega kraja. Blizu sedanjega Asuana je stalo staro mesto *Syene*, ki je znamenito v egiptovski zgodovini. Semkaj je prišel tudi grški zgodovinar Herodot in videl vodnjak, v katerega sveti solnce meseca rožnika do dna. Tu so se srečavali razni narodi od juga in od severa. Gotovo se bo odslej mestece še bolj povzdignilo. Želeti je, da bo postalo krepko središče za razširjanje katoliške vere po Sudanu.

O sliki na str. 593 in o derviših v obče bomo pisali v prihodnji številki.

Pogovori.

Gosp. *A. H. v O.* Uredniku dohajajo tudi razna vprašanja o raznih stvaréh. Odkritosrčno povemo, da nič prav ne ljubimo tistega malenkostnega besedičenja, katerega so mnogi zabavni listi kar polni. Ako naš „Kmetovalec“ pové v „Odgovorih“, kako ravnati z jalovo kravo, ali sušečim se drevesom, to vsaj nekaj zaleže: komu pa koristi veriženje besedij brez jedra in pomena?

Vendar vedno molčati tudi ne smemo. Naročniki, ki nam pošiljajo vprašanja, kažejo nam s tem svoje zaupanje, in že gola vljudnost zahteva, da jim odgovorimo. Torej bodi! Toda kratko: deloma treba ozirati se na pičli prostor, deloma nas sili obilno delo varčevati s časom.

Vi, cenjeni gospod *A. H.* ste nas vprašali, kaj mislimo o verski šoli. Pravite, da Vam stvar ni jasna in ne umevate, zakaj treba reči: Verska in narodna šola. — Kar omenjate sami o tem vprašanju, to se nam zdi vse preučeno. Dá se razložiti mnogo jasneje in trdneje.

Čemu je šola? Da otroke uči in vzgaja. Otrok naj postane v šoli sposoben za življenje, in dovolj zmožen, da si pridobi stalno srečo. Tega pa ne more doseči brez prave vere. Ali je nevernega človeka življenje Bogu všeč? Ali je tak človek v resnici srečen? Če je vera potrebna za življenje, potrebna je tudi za šolo, ker šola pripravlja za življenje. Torej ste razvideli, da mora biti šola verska. — Nadalje pomislite to: Vera je Vam resničen, razodet nauk o božjih in človeških stvaréh. In otroci naj bi se tega ne učili? Otroci naj bi se ne vadili po teh naukih živeti. — Naposled pomislite, koliko zla je storila brezverska šola, kjer je v veljavi! Kakšna mladina se vzgaja na francoskih in laških državnih šolah! Ali Vam je znano, kaj sta Ravachol in Luccheni? Ta dva se pač nista naučila v verskem nauku Boga se bati in spoštovati postavno oblast. Koliko jih je, ki kriče: „Pobijte hudodelca!“ a vendar nečejo nič vedeti o tem, da jedino le s pravo vernostjo se odpravijo izmed človeške družbe hudodelstva, z nevero pa se hudodelstva množé in pospešujejo.

Bodi Vam to dovolj! Le trdni bodite v tem, da mora biti šola verska, naj govore in pišejo drugi, karkoli hočejo. Ako Vam pa še ni stvar jasna in želite drugačnega pojasnila, no, le pišite, da Vam povemo še natančneje svojo misel.

Gosp. *B. J. v S.* Častiti gospod! Čeprav niste izmed pesnikov, katerim navadno odgovarjamo na tem mestu, vendar odgovarjam

danes tudi Vam tukaj, ker mi je Vaše vprašanje tako seglo v srce in ker vidim, da se najine misli vjemajo v mnogih stvaréh. Vprašali ste me, kaj mislim o današnjem splošnem položaju Slovencev, bodisi v narodnem, bodisi verskem oziru, in kaj se mi zdi najpotrebnejše, da se narodu pomore. Dobro, bodi Vam, — a kratko!

Ne imejte me za prenapetega sanjača! A če me bode te tudi imeli za takega, vendar povem, da se mi zdi, kakor da slišim iz tisoč grl donečo pesem s tem-le refrénom:

Gorje, Sloven-katoličan,
Glej, bliža se ti zadnji dan!

Ne rečem, da sta klasična ta verza, a sta pomenljiva in izražata to, kar sili mnogim na jezik. Koliko jih želi, da bi prišel zadnji dan za katoliškega Slovenca!

Kako huda je Slovincem v boju za obstanek, to beremo in izkušamo dan na dan. Čeprav nas je malo, vendar se trgajo za nas sosedje s tako silo in s tolikimi žrtvami, kakor bi se šlo za ves svet. In kdo ne vidi, da ne napredujemo, kakor bi morali; da je število Slovencev vedno nekam isto, ko so se drugi narodi v kratkem času malo ne podvojili? In namestu narodnega blagostanja se nam obeta čimdalje večje uboštvo.

Še žalostnejše pa je, ako se oziramo na versko stran našega naroda. Vera in življenje po veri sta za človeka kakor zrak in hrana. Dokler bo naš narod pravoveren, ni se bati zanj; kadar zapravi vero, je izgubljen. In nevarnost za to, da izgubi naš narod polagoma katoliško vero svojih očetov, ni majhna. Na to nevarnost bi morali blagohotno občinstvo prav resnobno opozarjati, da ne bo prepozno.

Da našemu narodu, bodisi srednjim, bodisi delavskim stanovom (inteligencija in nevernost se štejeta že za sorodna pojma) hoté podreti vero katoliško, to kaže cela vrsta pojavov.

Najprej naše časopisje. Nekaj naših časopisov je delovalo in deluje odločno na to, da narod popusti svojo katoliško vero in bogočastje in se poprime ali protestantovstva ali popolnega brezverstva. V ta namen zame-tujejo katoliško cerkev, duhovnike neprestano blatijo, grdé in ponižujejo, verske naprave smešijo, cerkveno zgodovino pačijo. Cesar ne sme časopis objaviti, to se širi med ljudmi v knjižicah. Obrekovanje in laž ognušata to, kar je ali najlepšega ali vsaj dobrega v katoliški cerkvi.

Kdor bere dan na dan, teden za tednom s preprostim duhom take časopise, mora se

napolniti z mržnjo ali celo s sovraštvom do katoliške vere in cerkve. Zato je gotovo, da je toliko sovražnikov naše sv. cerkve, kolikor je takih naročnikov. In koliko ljudij je, ki najrajši beró in si najbolj zapomnijo to, kar je zoper vero ali duhovnike! Kako bi mogli bralci takih listov le še nekoliko spoštovati osebe, zoper katere neprestano čitajo obtožbe in psovke? Čisto trdna stvar je, da so taki listi premnogim Slovencem izpodkopali katoliško vero, in če je niso popolnoma, ne more se vera imenovati to, kar jim je še ostalo.

Časopisje je glavna moč, s katero se razširja brezverstvo pri Slovencih; a ni jedina. Druga moč so shodi in slavnosti. Pri shodih govore vsi veri sovražni govorniki zoper vero in cerkev tako, da podirajo, kar je postavil krščanski nauk v šoli ali v cerkvi. Ti shodi so ponekje pri nas taki, da ni mogoče prezreti jedne in iste sile, ki deluje v vseh. In ta sila ni cerkvi prijazna, ne pospešuje vere in nravnosti.

Da ne omenim drugih stvari, opozarjam Vas na to, kako se ravna tudi pri nas z dijaštvom in kako ravna dijaštvo. Gotovo je, da bodo kdaj dijaki veljavni možje, ako se bodo z učenjem pridno pripravljali za delo. Tako gotovo je pa tudi, da sedaj še niso veljavni možje. Ako pa kdo na videz ž njimi tako ravna, kakor da bi bili že veljaki, ta se jim dobrika iz posebnega namena, da bi namreč dijaštvo dobil na svojo stran — pač ne v prospeh njih verskega prepričanja. Zakaj ti dijaki se sami zase, kadar delajo prosto, vnemajo za „narod in svobodo“ (geslo društva Slovenije). „Svoboda“ ne more pomenjati politične svobode, marveč pomenja najprej „svobodo mišljenja“, ali mišljenje, ki je oproščeno vezij katere koli vere. Zato tudi tako dijaštvo neče sprejeti v svoj program „krščanske podlage“. In tako dijaštvo deluje jako živahno za svoje vzore. Shodi v počitnicah, shodi med šolskim letom z vnemajočimi govori — to vzbudi naposled tudi pri trdnovernem dijaku misel, da je bil doslej v zmoti in da mu je v brezverstvu zasvetila nova luč napredka in sreče. — Že davno sem opazal, da je gledé na versko mišljenje pri večini zrelejših dijakov jako slabo. Iz teh izhaja ona naša „inteligencija“, ki nima nikake vere.

Nobena stvar ne poruši pri človeku vere hitreje kakor nenravnost ali npravna propalost. Oni faktorji, kateri želé veri izpodbiti tla, uvajajo ali pospešujejo naprave, s katerimi se kuži npravnost. To se jasno vidi tudi

pri Slovencih. Skoro usilila se je njih središču naprava za npravno korupcijo. Ognušen narod z ognušeno mladino je besen nasprotnik vere, kakor kažejo Lahi. „Svobodni zidarji“ delujejo povsodi s tem sredstvom in sicer jako uspešno.

Kmetiški stan s svojo močno ljubeznijo do rodne zemlje je bil pri nas vedno najtrdnejša podpora veri. A v novejšem času so jako odtujili tudi že kmetiški stan veri — vsaj po nekaterih krajih. Ker čim dalje bolj propada gmotno pod neznosnimi bremenami in izgublja poslednje upanje, da mu bo kdaj bolje, zato bo naposled do cela izgubil tudi vero in bo žrtva socialne demokracije. Kdor gleda našemu kmetu v srce in posluša, kako vzdihuje brez pomoči ali se pa v obupu zaliva z žganjem, ta mora priznati, da pri njem vera ne more cvesti.

Potemtakem ni upati, da bo kmet še dolgo časa to, kar je nekdanj bil: trdna podpora veri in nravnosti, in da si bo narod prav po tem stanu ohranil svoje stare tradicije in najdražje svetinje.

Tak se mi zdi, čislani gospod, naš današnji položaj. Morda porečete: „To je pretemno, tako hudo še ni.“ Prosim Vas, ozirajte se le na dejanja ali dejstva, in ta pretehtajte. Kar je, to je. Tudi jaz sem sodil nekdanj mileje, a zadnja leta so me zmodrila.

Kako pa bi Slovencem pomagali v teh neugodnih razmerah? Kaj se mi zdi najpotrebnejše? — tako ste me vprašali. Nikakor ne mislim, da je katoliški Slovenec obsojen, da izgine prej ali slej. Soditi si upam, da bi se dalo še pomagati, toda po navadni in sedanji poti ne. Nove bolezni, nova zdravila. Kaj so vse storili dobri katoličani v raznih deželah, kjer je tako ali hujše kakor pri nas! Ustanovili so razne šole, — nižje in visoke, poprijeli so se živahno časopisja in književnosti, lotili se vneto znanstva ne samo bogoslovnega ampak tudi drugega, osnovali so velika društva in močno stranko in si poskrbeli odločnih voditeljev. Tako so si ohranili vero in svojemu verskemu prepričanju priborili spoštovanje. Tako tudi mi!

A za danes dovolj, dragi sobrat! Govoril sem odkrito, kakor ste želeli, govoril z željo, da bi Vas pridobil onim vzorom, ki mi že davno živé v duši. Nikar se ne ozirajte na to, kar pravijo kratkovidneži, ki menijo, da je njih vas celi svet, in upajo, da bo vedno vse „po starem“. Ako pa želite še kakega pojasnila Vi ali kdo izmed vaših znancev, rad Vam postrežem po svojih močeh in ob ugodnem času. Zdravi! Vedno Vaš

Atanasij.